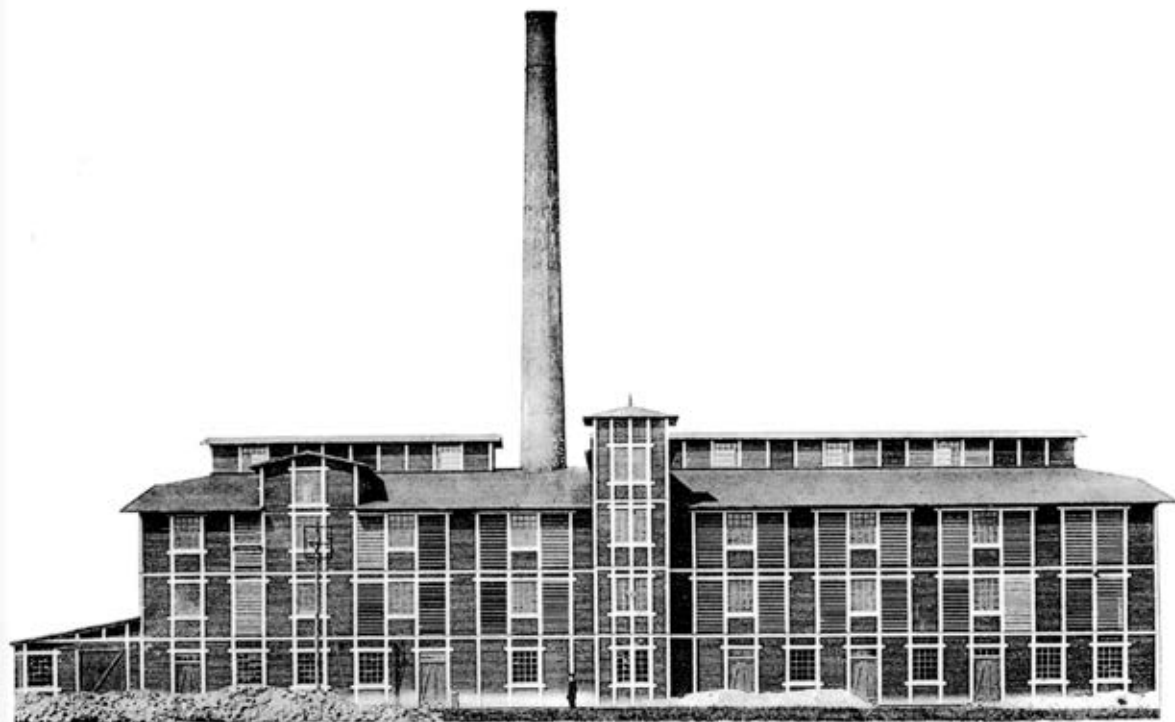

Årsbok 2004

Föreningen Svedala-Barabygden

Årsbok 2004

Föreningen Svedala-Barabygden

Bild på bokens framsida:

Försökstegelbruket i Svedala som nybyggt 1905.

Bilder på bokens baksida:

Överst, Bara och Svedala gamla kommunvapen
före sammanslagningen 1977 och därunder
Svedala nuvarande kommunvapen.

© 2004 Föreningen Svedala-Barabygden

Redaktionskommitté:

Bo Sahlée, Kjell Bergman,

JanAnders Persson och Mats Olsson.

Tryckeri:

Wallin & Dalholm Boktryckeri AB, Lund.

ISBN 91-631-4514-6

Innehåll

En vind fylld med Svedalabor	5
Kjell Bergman	
Linsbo i Bara	12
Kjell Bergman	
Föreläsningsföreningen 110 år	21
John Wallén	
Minnesord över ett träd	24
Kjell Bergman	
Ett hus vid Storgatan i Svedala	29
JanAnders Persson	
Elförsörjningen i Svedala, ett tidigt initiativ	32
Bo Sahlée	
Bökeberg - Svedalas pärla	38
Ulf Löwenborg	
Biografen som samhällets spegel	63
Christer Neleryd	
Tillbakablickar (bildcollage)	86

Förord

Detta är första årgången av föreningens årsbok. Det betyder att vi nu för er presenterar de första ett hundra sidorna av en årlig återkommande skrift kring kommunens historia.

Vår första bok ”Svedala förr och nu” blev en oväntad succé för oss. Aldrig trodde vi att en lokal historia med fokus på bilder skulle få ett sådant gensvar.

Vår förhoppning är nu att årets skrift skall inspirera till ytterligare studier kring kommunens historia och också ge oss en möjlighet att årligen återkomma med nya årsböcker. Vi har material till åtskilliga årgångar.

I årets bok försöker vi beskriva några bitar av kommunens historia. De största artiklarna handlar om Bökebergs festplats och om biografer i kommunen.

Vi kommer framöver också att ha ett särskilt intresse för händelser som på något sätt är ett jubileum. I år skulle vi då ha skrivit om skapandet av försökstegelbruket i Svedala och tegelmästaresholan. Dessa bygges upp under år 1904 men tas i bruk i början av 1905. Vi återkommer med denna historia i en fyllig artikel nästa år men markerar år 1904 med bokens titelbild på Försökstegelbruket i Svedala som samtidigt visar på ”Svedala-modellen” för tegelbruk runt i Europa.

För respektive artikel svarar författaren och det är våra författare som skapat denna bok. Den sammanhållande länken för allt arbete kring boken är även i år Mats Olsson . Mats är också vår bildredaktör.

Till sist vill vi tacka alla som på något sätt bidragit till att denna bok kunnat utges. Vi hoppas att ni läsare vill fortsätta att förse oss med material, både bilder och text, som vi kan använda i kommande arbeten kring vår kommuns historia och utveckling.

Redaktionskommitté för årsboken: Kjell Bergman, Mats Olsson, Jan-Anders Persson och Bo Sahlée.

För Föreningen Svedala-Barabygden

Bo Sahlée
ordförande

EN VIND FYLLD MED SVEDALABOR

av Kjell Bergman

Framställningen bygger på Sture Falheds efterlämnade självbiografiska anteckningar.

Sture Svensson var född och uppvuxen strax norr om Hallandsåsen. Såväl hans far som hans farfar var vagnmakare och kanske hade dessa tänkt sig att Sture så småningom skulle överta verkstaden. Men detta var en tid då många unga män och kvinnor bröt upp från landsbygden och gamla familjetraditioner. Sture hade framtidsplaner, om än vaga och växlande. Hans håg stod, lite ungefärligt, till affärslivet.

Sture var född 1916, hans ungdom inföll således under mellankrigstiden. Som så många andra av hans generationskamrater fick hans framtidstro och karriärplaner en rejäl knäck av börskraschen 1929 och kreugerkraschen 1932, med åtföljande ekonomisk depression och arbetslöshet. Det gällde att först och främst överleva och för Sture återstod inget annat än att svälja förtretet och arbeta hemma i vagnmakeriet. Även där såg det dystert ut. Bönderna hade inte råd att lämna in några beställningar. Tack vare en fruktodlare i Båstad fick Svenssons verkstad dock in beställningar på kärror till fruktträdssprutor, 50 till 100 åt gången. Detta räddade familjen ur krisen.

Det var under denna besvärliga tid som Sture köpte en begagnad lådkamera av en kamrat som drev en liten fotorörelse. För att spara pengar började han framkalla själv och snart även åt bekanta och bekantas bekanta. Fotograferandet blev snart mer än ett stort intresse. Han köpte en bättre kamera, till ett pris av hundra kronor, vilket motsvarade det dåtida priset för två kostymer. Å andra sidan var han kanske inte i behov av några kostymer. Enligt egen utsago kunde han inte dansa, eftersom han låste in sig i mörkrummet på lördagskvällarna. Därmed undvek han också vad som då kallades "dansbaneeländet" – under hela sitt liv var Sture organiserad helnykterist. När kamraten med den lilla fotorörelsen, och av vilken han köpt den begagnade lådkameran, blev inkallad till militärtjänst övertog Sture en del av hans "grunkor" och kunder. Han registrerade firma och började handla med film och kameror. Sture var på väg att bli sin egen och ett yrkesliv som fotograf tog sin allra första början. Rörelsen gick ganska bra, även om han tvivlade på att han kunde komma längre på egen hand. Han måste lära sig mer, han måste ut i världen, men fotograf skulle han bli.

Men kriget kom och Sture tillhörde den generation unga män vars början på vuxenlivet och yrkeskarriären hackades sönder av beredskapens ständiga inkallelser.

För dessa unga män byggde tillvaron på tillfälligheter och improvisation. Sture blev inkallad och förlagd i Skåne som läkarbiträde. Mellan de olika inkallelseperioderna försökte han hitta arbete och hålla fotografdrömmarna vid liv. Och så – när året i kronans kläder led mot sitt slut fick Sture, efter lite förvecklingar, arbete på i en fotateljé i Simrishamn. Begynnelselönen var usel ”...men vad gjorde det, huvudsaken att jag fick lära något och vi arbetade dag och natt, men roligt var det”.

Vid denna tid skrevs ständigt nya kapitel i fotografins historia. De gamla porträttfotograferna arbetade med stora negativ av glas på 9 gånger 12 centimeter eller större. Retuscheringarna gjordes direkt på negativet, varefter man kunde göra hur många bilder som helst på denna enda retuschering. När polyfotokameran kom tog man hela 48 bilder på en glasplåt med måtten 13 gånger 18 centimeter. Eftersom retuschering var omöjlig på dessa små negativ fick man istället retuschera på förstoringen/kopian. Så föddes skrapretuschen. Alltför mörka partier måste skrapas bort med en mycket vass kniv och alltför ljusa måste prickas i med en hård penna. Med skrapretuschen infördes ännu en konstnärlig färdighet i fotografyrket. Detta extra arbete blev mycket tidsödande, på Stures arbetsplats satt man ofta och retuscherade till långt ut på nätterna, särskilt under tiden före jul. När Sture tog tåget hem till sina föräldrar den första julen ertappade han sig själv med att i tankarna retuschera sina medpassagerare.

Trots att Sture trivdes bra i Simrishamn ville han se nya vyer och svarade på en del annonser. Återigen bromsades hans framtidsplaner av kriget. När han svarade på annonserna fick han ständigt samma svar – att tjänsten var tillsatt med en kvinnlig sökande, som inte löpte risk att bli inkallad till militärtjänst. Till slut såg det dock ut som om han skulle få napp på en tjänst i Norrköping. Några dagar senare fick han dock en ny inkallelseorder, för en månads tjänstgöring samma höst. Efter jul kom en ny inkallelse för tre månaders tjänstgöring, med förläggning i Malmö. Där trivdes han bra och i april annonserade han i Sydsvenskan efter en plats i den stora staden vid Öresund.

Det blev napp. Han fick plats hos Otto Ohm, en av dåtidens mest kända fotografer i Malmö. Det var ett familjeföretag, bestående av fem syskon och tre anställda. Sture slapp retuscherandet, eftersom en av de anställda tjänstgjorde endast som ”retuschös”. För Sture bestod arbetet av industri-, reklam-, och pressfotografering på dagarna, på kvällarna var det fest- och hemfotografering. På söndagarna var han sportfotograf, vilket innebar att han fick framkalla bilderna samma dag för att få iväg dem med kvällståget till Stockholm klockan 18.00.

Sture Falhed som nyhetsfotograf.

Trots att arbetet var stressigt och krävande så var det omväxlande, lärorikt och fyllt av äventyr och erfarenheter. Utifrån Stures skildringar förefaller det som om han nu fick leva det liv som han längtat efter och kämpat för. Han fick prova vad han dög till och de många historierna röjer en ordentlig yrkesstolthet, att aldrig tveka och att ständigt vara öppen för improvisationer.

En av många skildringar får här tjäna som exempel på hur en dag kunde te sig för Sture år 1943 eller -44.

En söndag tog han bussen till Svedala för att fotografera en kyrkoherdeinstallation. Han anade inte då att han senare skulle bosätta sig just där. Han hade sin cykel med sig och på hemvägen skulle han fotografera ett trädgårdsmästarmöte på Fredriksbergs gård. Därefter fortsatte han till Jägersro för att ta några bilder på travtävlingarna. Då filmen tog slut slarvade han då han skulle ladda om. Han glömde att stoppa filmen mellan spolarna på sin Rolleiflex, med följd att den rann rakt igenom. Det var hans sista film. Vad göra? Sture sökte upp en skuggig plats, lossade på livremmen, stack ner båda händerna i byxorna och spolade om filmen.

En stor del av yrkesstoltheten låg i förmågan att snabbt kunna improvisera. Andra Världskriget hade gått in i sitt slutskede och de allierade flygarna använde ibland Bulltofta som nödflygplats om de befarade att inte kunna ta sig hem till England. En dag hördes en massa flygbuller. Sture cyklade snabbt ut mot backarna vid Hohög, en bra utsiktspunkt. Uppifrån taket på en lada såg han det ena planet efter det andra. Han fick en bild av ett tvåmotorigt plan vars ena motor hade stannat. Innan han hunnit vrida fram nästa bild hade planet störtat. Framme vid nedslagsplatsen fick Sture en bild av den tappade vingen med det brinnande planet i bakgrunden. Därefter cyklade han i ilfart hemåt, ringde sin chef och lovade att bilderna skulle vara färdiga om tjugio minuter. Inom den utlovade tiden var han på väg per cykel till tidningen Arbetet, vid denna tid en eftermiddagstidning. Pressarna stoppades, två sidor bröts ut och redigerades om. Bilderna gick därefter ut till hela den svenska pressen.

Sture berättar om detta som ”mitt livs scoop”.

Men, livet som fotograf ständigt på språng var inte endast äventyr och ”scoop”. En söndagskväll cyklade Sture hem från ett uppdrag i Limhamns Folkets hus. Regnet öste ner och det var nära midnatt innan han kom hem. Han var trött på de långa arbetstiderna och den dåliga lönen. Han bestämde att annonsera efter en ny anställning, inte för att han egentligen tänkt sluta där han var, utan för att ha något att ”falla tillbaka på” i en diskussion om bättre arbetstider. Bland de tre svar han fick var ett från fotograf Fischer i Lund. Han tog tåget dit och så fort han sett Fischers skyltbilder hade han bestämt sig för att ta jobbet.

Hos Fischer skulle han, precis som hos sin tidigare arbetsgivare, arbeta på provisionsbasis. Tyvärr blev det lite att göra och förtjänsterna blev därefter. Dessutom trivdes inte Sture med staden Lund som han inte ansåg vara en stad för en "icke-akademiker".

Sture svarade på en annons i Sydsvenskan om en plats i Malmö, en firma med namnet Foto-Triangeln. Han fick jobbet, som innehöll mycket mörkrumsarbete, och stannade i två år. Han hade dock inte tänkt att stanna så länge, utan tagit anställningen endast som något tillfälligt i väntan på att något arbete som press- eller reklamfotograf skulle dyka upp. Men, han trivdes med 9-18-arbetet och slog pressfotjobbet ur hågen. Dessutom slapp han retuscherandet som lämnades ut till ett par damer utanför firman. Senare anställdes en retuschös och en elev.

En orsak till att Sture stannade så länge hos Foto-Triangeln var att dess ägare emellanåt talade om att sälja, varvid Sture spetsade på att överta affären. Detta prat tystnade dock allt eftersom rörelsen gick bättre och bättre. Sture började se sig om efter annat, han hade blivit 30 år, han ville bli "sin egen". Han blev erbjuden olika kompanjonskap, men inget föll honom riktigt i smaken.

Affären med ateljé på Kyrkogatan 6, som den såg ut då Sture Falhed kom dit 1947. Ateljén, med sitt stora ateljéfönster, skymtar till vänster om huset.

Så en dag fick han på omvägar höra att Olga Cederholm i Svedala ville sälja sin ateljé och affär. Han reste dit och när han såg ateljén med 45 kvadratmeters golvyta tänkte han: ”Vilket härligt dansgolv”. Därmed hade han bestämt sig och flyttade från Malmö i snöyra den 28:e februari 1947.

Sture Falheds första år i Svedala var kyliga.

Han berättar hur svårt det var att flytta från en modern lägenhet i Malmö och ”ut på landet” mitt i den stränga vintern, med utedass och att själv elda upp i ateljén varje morgon. I butiken och arbetsrummet fanns visserligen centralvärme, men pannan var placerad i köket hos dem som bodde i andra änden av huset. Eftersom dessa var borta hela dagarna så frös Sture något oerhört och fick en så kraftig förkylning att han gick och höll sig i väggarna. Så sjuk han var kunde han dock inte stänga ”med skuld upp över öronen”.

Trots alla vedermödor så hade Sture till slut etablerat sig som fotograf med egen rörelse. Samma år som han etablerade sig i Svedala bytte han också efternamn till - Falhed. Även om han hade nästan monopol på allt fotograferande i det lilla samhället, så utgjorde Svedala vid denna tid en liten marknad för en fotograf att försörja sig på. Hans ursprungliga mening var att inte stanna i Svedala, det var endast en första utgångspunkt för något större och bättre. Men, så kom kärleken, i form av Inga-Lisa, in i bilden och hjälpte till med försörjningen. De gifte sig 1951. Stures påvra boende i anknytning till ateljén hade varit ett provisorium, istället bosatte de sig i Malmö 1955, varvid Sture blev ”pendlare”.

Paret Falhed köpte huset i Svedala 1969, varvid ett rum i lägenheten gjordes om till ateljé i anslutning till butiken. Ett mörkrum skräddarsyddes i arbetsrummet innanför butiken. Därmed slopades ateljén och mörkrummet i gårdsbyggnaden. Allt detta krävde goda inkomster. Byggandet av Sturups flygplats kom således mycket lägligt – Sture Falhed fick fotograferandet av hela flygplatsbygget av Luftfartsverket

och entreprenören Bergendahl & Höckert. Ett annat klirr i kassan var lagen från 1975 om att alla skulle kunna legitimera sig vid inköp på ”Spritbolaget”. Samma år, efter 20 år i Malmö, flyttade paret Falhed in i huset i Svedala.

Sture Falhed fick följa åtskilliga generationer svedalabor. Han fotograferade vid dop, konfirmation, bröllop och jämna födelsedagar, förutom alla foton för körkort, pass och liknande. Så gott som hela Svedalas efterkrigsgeneration hade någon gång kontakt med Falhed och vice versa.

Den rörelse som från början hade bjudit på en mager inkomst krävde till slut så mycket arbete att Sture Falhed aldrig unnade sig mer än en veckas semester per år. Han hade således mycket att ta igen då han i samband med sin pensionering stängde för gott till julen 1981.

Sture Falhed gick ur tiden 2001. Dessförinnan hade han testamenterat alla sina egna och sina företrädares fotografiska kvarlåtenskap, i form av 25 000 negativ, till Svedala kommun. Efter att i många år ha förvarats i ett mörkt och trångt vindsutrymme var samlingarna i mycket god ordning, med välskötta förteckningar på alla ”sittningar”. Allt är nu i tryggt förvar på kommunhuset.

Detta är något unikt – att en så stor del av ett samhälles invånare, levande och döda, finns på foto, dessutom i många fall från olika tillfällen i deras liv.

Detta är inte Svedalas historia, det är svedalabornas historia.

Tack vare Sture Falhed.

En vind fylld med Svedalabor.

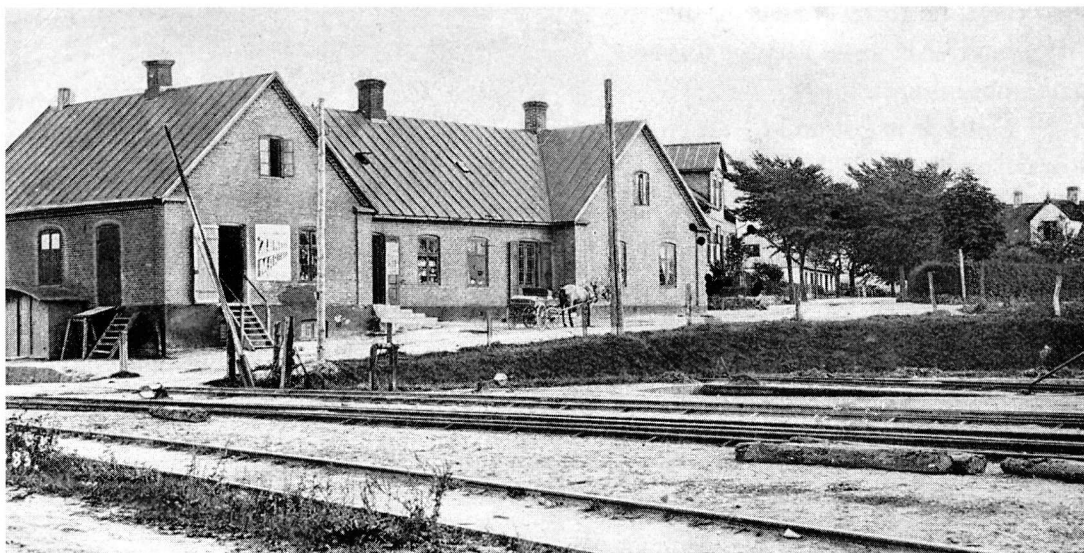
LINSBO I BARA

av Kjell Bergman

På sin ålders höst, 1999, skrev Gunnar Linse ner sina hågkomster från Linsbo i ett häfte han kallade "Mitt Linsbo, 5/3 1894 – 9/4 1946". Framställningen nedan bygger på denna skrift. Vissa delar är omarbetade eller omflyttade, andra är förkortade eller uteslutna. Kopior av Gunnar Linses efterlämnade papper avseende Linsbo har välvilligt tillhandahållits av hans son, advokat Håkan Linse.

Gemensamt för de tre stora tätorterna i Svedala kommun – Svedala, Bara och Klågerup – är att de alla vuxit fram ur små byar och utvecklats i samband med järnvägarnas utbyggnad i slutet av 1800-talet. Utvecklingen leddes ofta av framåtblickande företagare som såg den nya tidens möjligheter.

Före järnvägens tillkomst var Klågerup en liten by dit alla förnödenheter som inte kunde tillverkas på orten transporterades med hästskjuts. När så järnvägen Lund-Trelleborg invigdes 1875 blev Klågerup en av stationerna utmed sträckan. Handlanden Nils Pettersson såg genast möjligheterna och byggde året efter en lanthandel intill stationen. Lanthandelns byggnader låg på ofri grund, Pettersson arrenderade marken av kammarherren C.A.. Trolle på 30 år, räknat från den 25 mars 1876.

Nils Larssons handelshus vid järnvägen i Klågerup.

Redan 1879 sålde Pettersson sin nybyggda lanthandel till Nils Larsson, en bondson från Annelöv, som samma år gifte sig med bonddottern Maria Persdotter från Dagstorp. Kanske var Larsson mera framsynt än han själv förstod, för 15 år senare, 1894, tillkom Malmö-Genarps järnväg som kom att korsa järnvägen Lund-Trelleborg just vid Klågerups station. Den lilla byn hade nu blivit en knutpunkt med järnvägsförbindelser till sydvästra Skånes tre största städer. Nils Larsson såg genast möjligheterna att skapa en filial vid den nya järnvägsstationen i Bara. Där skulle han kunna bygga en lanthandel med en bostad som kunde ge plats för hans växande familj som fått det allt mera trångt i Klågerup. Nils och Maria Larsson fick två döttrar och åtta söner, varav en, Mercelinus – av bröderna kallad ”Linse” – avled vid sex års ålder.

Samma år som den nya järnvägsstationen invigdes i Bara fick Nils Larsson ett arrendekontrakt med Gustaf Coyet på Torups slott. Arrendet löpte på 30 år för en tomt på 1800 kvadratmeter. På denna tomt byggde Larsson en bostadsbyggnad med butik i ett och ett halvt plan med en byggnadsyta på 18,5 gånger 9 meter och ett spannmålmagasin på 24 gånger 9 meter. På magasinets bottenvåning, på dess vänstra sida mot gården mellan bostadsbyggnaden och magasinet, inreddes ekonomiutrymmen med tvättstuga, häststall, hönshus, vagnsplats och dass. Ett av förrådsutrymmena blev ett stort rum som även kunde användas som bostadsrum under sommarhalvåret. Av allt att döma trodde Nils Larsson på sin egen och Baras framtid.

De framtidstroende makarna Larsson trodde också på utbildningens betydelse och hade därför ambitionen att ge sina söner sådana möjligheter. Sedan de gått några förberedande år i Klågerups skola fick sönerna fortsätta på Katedralskolan i Lund, ännu en av de goda järnvägsförbindelsernas välsignelser.

Trots föräldrarnas förhoppningar gick det dock inte så bra i skolan för äldste sonen Lauritz. Eftersom han var stor och stark fick han istället hjälpa till hos fadern, framför allt i den nya affären i Bara. Men, istället för att fortsätta i sin faders fotspår tog Lauritz hyra på en båt. I varje fall hade han ärvt företagsamheten av sin far och blev med tiden en skicklig sjökapten som bland annat förde sin båt i konvoj mellan Göteborg och England under Första Världskriget.

Det ställdes höga krav på en blivande lanthandlare, han skulle ha ett gott huvud och goda kroppskrafter. Nils Larssons näst äldste son Rudolf hade klen hälsa, vilket gjorde honom mindre lämplig för det tunga arbetet i magasinet. Han hade däremot ett gott huvud och blev så småningom civilingenjör. Näste sonen Erland gjorde också bra ifrån sig i skolan. Han hade även en god fysik. Om han själv såg det senare enbart som en välsignelse vet vi inte, men efter fjärde klass i Katedralskolan fick han sluta, med ett mycket bra avgångsbetyg.

Familjeliv och affärer vävdes samman.

Kärleken spirade i handelsboden. Dottern Annette blev kär i sin fars stilige bokhållare Emil Lundgren. De vigdes i Bara 1903 och fick sonen Nils 1904.

I anslutning till detta giftermål flyttade makarna Larsson med sina söner till Bara. För handel med spannmål och andra jordbruksprodukter var stationen i Bara idealisk. På stationsområdet hade Malmö-Genarps järnväg anlagt ett långt sidospår där järnvägsvagnarna kunde växlas för att lossas och lastas. Det föll sig så väl att detta sidospår löpte ända fram till Nils Larssons magasin på andra sidan landsvägen. Terrängen inom stationsområdet var en aning kuperad och det föll sig återigen så väl att marken mitt för Nils Larssons magasin var i nivå med golvet i järnvägsvagnarna. Senare jämnades sluttningen mot järnvägsspåret till en jämn vall med lodräta sidor och stenskoning. Redan då magasinet byggdes hade Nils Larsson haft möjligheten att lägga ut en landgång av långa brädlämmar från magasinets gavel, över landsvägen, till kanten vid järnvägsspåret, varifrån han kunde lägga ytterligare en träbrygga in på järnvägsvagnens golv. Med en säckakärra kunde således Nils Larsson och hans magasinsskarlar köra från magasinet över landsvägen in i järnvägsvagnen och där forsla hem större partier av gödning, utsäde, kol, koks och andra varor. Likaså kunde man från magasinet lasta ut säckar med spannmål som Nils Larsson köpte upp från bönderna och såldes till grossister och exportörer i Malmö.

På en lång sträcka mitt emot stationsbyggnaden var marken däremot i nivå med järnvägsspåren. Här kunde bönderna lasta framför allt betor för transport till saftstationen i Klågerup, senare Staffanstorp, och även hämta betfoder från sockerbruket och kol, kox, torv, gödning eller foder som de köpte – vanligtvis – av Nils Larsson.

Dessutom hade framför allt Torups gods genom järnvägen fått möjligheter att lasta ut timmer, plank och bräder eller transportera hem förnödenheter i egen regi, såvida de inte förmedlades av Nils Larsson. Sedermera flyttades även Torups tegelbruk till ett område öster om stationen med utlastning av tegel direkt till järnvägsvagnarna.

Bara station hade blivit en betydelsefull handelsort och Nils Larsson hade blivit en högt uppsatt och inflytelserik person. Den 20 januari 1905 antecknades i församlingsboken i Bara att Nils Larssons samtliga söner nu antagit efternamnet Linse. Den så tidigt bortgångne brodern ”Linse” fick med sitt smeknamn en central plats i släktens historia.

Efter genomgången kurs hos Bröderna Bendz´ Språk & Handelsinstitut fick Erland Linse år 1903 följande vitsord: ”Uti dubbla (Italienska) Handels Bokhålleriet med beröm godkänd. Uti Skönskrifning Med nöje godkänd”. Därefter fick Erland ta hand om firmans bokföring. År 1910 fick han en agentur för Firman W. Weibull i

Landskrona för försäljning av dess utsäde och 1912 fick han överta hela sin faders handelsrörelse i Bara. Tack vare Erland kunde fadern nu successivt avsluta sin verksamhet.

Men det gick inte alltid som planerat. Redan efter ett par år blev det skilsmässa mellan Erlands syster Annette och Emil Lundgren i Klågerup. Annette flyttade hem till föräldrarna i Bara med sonen Nils.

Till en början hade Erland stor nytta av att fadern hjälpte honom med finansieringen av handelsverksamheten, till dess att han efter en del år hade upparbetat ett eget rörelsekapital. År 1919 överlät Nils Larsson ”byggnader och trädgård” till Erland och transporterade i köpeavtalet till sonen arrendekontraktet med G. Coyet på Torup. Erland Linses hem i Bara förblev dock familjens samlingspunkt. Där firade de studerande bröderna sommarlov och där samlades alla varje år för julfirandet.

Erland blev ofta medbjuden till föräldrarnas gamla vänner i Klågerup. Där träffade han Thilda Olsson, en vacker kvinna som var föreståndare för sjukhuset i det lilla samhället. Den stora vita byggnaden ligger ännu kvar på den höga kullen i Klågerup, invid den nuvarande infarten från väg 108.

Bekantskapen ledde till äktenskap. Erland och Thilda vigdes i Lunds domkyrka 1919. Sonen Gunnar föddes 1920, därefter döttrarna Brita 1922 och Gunvor 1924. Familjen disponerade till en början endast tre rum i bottenvåningen på huset i Bara. Det stora rummet vid frontespisen i söder mot landsvägen var till en början reserverat för Erlands föräldrar, som flyttat till Lund, så att de kunde tillbringa några sommarveckor i Bara. Efterhand som familjen växte flyttade barnen upp i detta rum. Det sydvästra gavelrummet på ovanvåningen var bokhållarens rum, medan det andra rummet var gästrum för Annette och Erlands bröder. Det stora rummet i öster på övre våningen tjänade som lager för butiken i bottenvåningen. Rummet bredvid detta var till en början jungfrukammare, men blev senare tvättrum då vatten leddes in i byggnaden.

Byggnaden var då helt omodern, utifrån nutida begrepp. Vattenförsörjningen bestod av en pump på gården utanför köket. Vattnet till ovanvåningen måste bäras uppför trappan till tvättställ och kommoder. Det använda tvättvattnet fick tömmas i en spann och bäras ner. Nattkärlen förvarades i kommoder eller garderober och fick på morgonen bäras nedför trappan och ut på gården till en avloppsbrunn framför pumpen. Golvet i köket var av tegel, medan det i övriga rum var korkmattor eller brädgolv som skurades. Brädgolvet i butiken beströddes med sand som på kvällen vattnades och sopades upp.

Den 15:e april 1922 fick Erland omsider ett köpebrev på marken av Gustaf Coyet. Arealen blev betydligt utvidgad, från 1800 till 6002 kvadratmeter. Erland och Thilda fick lagfart den 23:e oktober 1922. Fastigheten döptes till Linsbo 1:1.

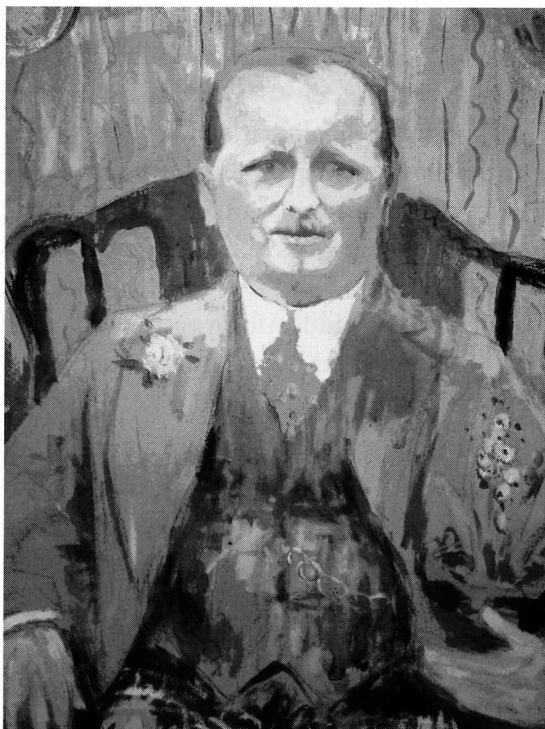
Som ägare till fastigheten vågade paret Linse tänka mera långsiktigt. Under senare delen av 1920-talet gjorde de stora investeringar i fastigheten och lät den nya tidens välsignelser marschera in i bostad och affärsrörelse. Hela huset blev elektrifierat. Thilda fick en stor Agaspis och nytt golv i köket. I källaren insattes en hydrofor som ledde vatten från brunnen på gården i rörledningar till köket, till tvättrummet på ovanvåningen och till en skrubb med avloppstratt bakom tvättrummet. Även i ett utrymme bredvid butiken ordnades vatten och avlopp. I ett rum bakom tvättstugan i magasinet fanns sedan tidigare ett badkar som fick varmvatten från en tvättgryta inmurad i ett inre rum vid väggen till badrummet. Från en tratt i tvättstugan leddes vattnet genom ett rör i väggen in till badkaret, som i sin tur avtappades med ett avlopp till en avloppsbrunn utanför tvättstugan. Sedan hydroforen installerats drogs även en ledning till badkaret och tvättstugan, men varmvattnet måste fortfarande värmas i grytan i tvättstugan. Eftersom brunnsvattnet var kalkhaltigt och hårt fortsatte Thilda att, i möjligaste mån, använda regnvatten till tvätten. Detta samlades upp från magasinets tak och leddes i hängrännor till ett stuprör utanför tvättstugan.

I det inre hörnet av tvättstugan fanns en stor, inmurad tvättgryta. Längs väggarna var det fullt av tvättkar som bestod av på mitten avsågade sillatunnor. Dessa kom från Island på höstarna, fyllda med fet islandssill. Det var lite fest på Linsbo när den första sillatunnan sågats av på mitten. De närvarande fick vars en provsill för att avsmaka höstens sändning. Även lille Gunnar fick en sillarumpa.

Före elektrifieringen hade magasinsarbetet krävt en stor arbetsstyrka med starka muskler. Trots det fanns det gränser för vad den mänskliga kroppen förmådde. När nu magasinet blev elektrifierat föreföll möjligheterna för spannmålshanteringen obegränsade. En säckhiss installerades, med vilken spannmålssäckarna hissades upp till andra våningen i magasinet. Den gamla sädesharpan flyttades upp på det översta loftet och drevs med en rem från hissmotorn. En elevator, med en tät rad av skopor, transporterade säden upp till sädesharpan.

Vidare installerade Erland en kvarn som drevs av en stor elektrisk motor. På denna malde han gröpe av säd till lantbrukarna. Dessutom maldes säd till en bagare i Svedala, som i sin tur levererade bröd till Erlands butik. Därefter installerades en sädeskross för tillverkning av hästfoder.

Slutligen installerades även en triör för tillverkning av utsäde. Denna placerades högst upp, bakom sädesharpan, och försörjdes med säd från elevatoren. Triören bestod

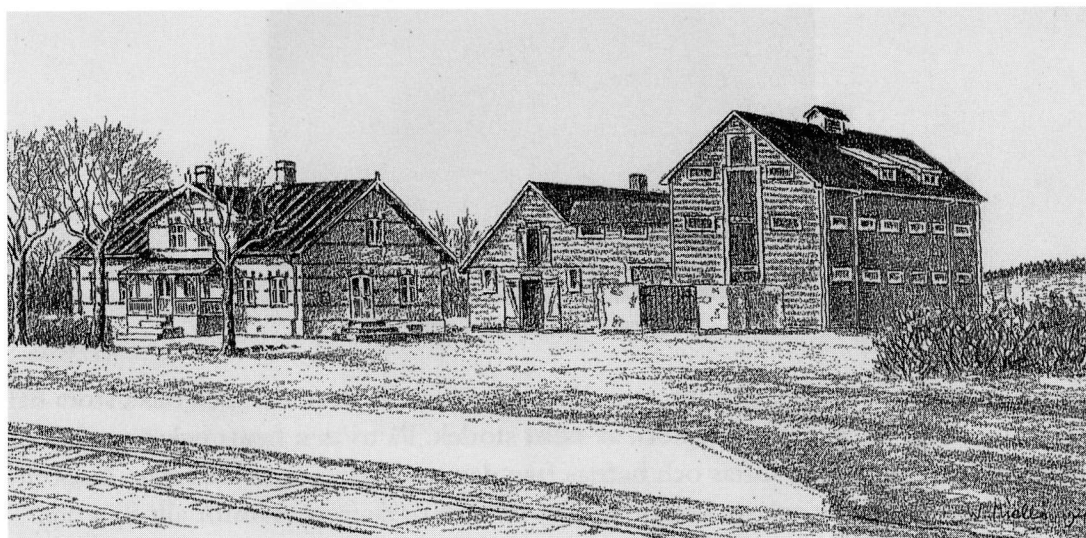
Porträtt av Erland Linse

av en stor lutande cylinder, på vilken man kunde montera stora nät med olika stora hål som kunde släppa igenom sädeskorn av olika storlek. På triören fanns också en fläkt med vilken säden kunde luftas och befrias från damm och kvarvarande agnar. Genom de första hålen föll de minsta kärnorna, plus mindre ogräsfrön, framför allt från den då ofta förekommande åkerkålen. På mitten av cylindern frigjordes lite större kärnor, som kunde användas till foder och gröpe. Till sist föll de större utsädeskärnorna genom lite större hål i nätet. Kvar fanns ofta stora blåklintsfrön och andra föroreningar som leddes ut i slutet av triören. På våren gjorde Erland upp kontrakt med vissa lantbrukare som fick utsäde av Erland för odling av nytt utsäde, som han sedan trierade för försäljning, förutom att han även trierade säd som lantbrukarna lämnade in för triering till utsäde och gröpning.

Erland bejakade den nya tiden och tog till sig alla dess nymodigheter. I slutet av 1920-talet köpte han först en personbil, en grön Willys Knight, med inredning av plysch och baktill försedd med två stycken ”ofta välbehövliga” reservhjul. Därefter köpte han en lastbil av märket Bedford.

Med de tekniska innovationerna växte rörelsen. Det gällde inte endast att följa med tiden, utan till och med att ständigt ligga lite före. Därmed blev sådana som Erland på Linsbo de som förebådade och förmedlade nyheter i de små samhällen som växte fram på landsbygden under mellankrigstiden.

De nyinstallationer i magasinet som möjliggjordes av elektriciteten gjorde också att man kunde hantera allt större kvantiteter. Magasinet började bli för litet, förutom att de tekniska installationerna hade byggts in i en byggnad som från början inte var avsedd för dessa. Därför gjorde Erland år 1933 en radikal storsatsning. Ett nytt stort magasin byggdes, i tre våningar plus vind. Allt byggdes i trä, med imponerande ytermått, byggnaden var tio meter bred och 24 meter lång. Den konkurrerade med kyrkan som Baras mest framträdande landmärke.

Våningsplanen i det nya magasinet bars upp av två rader fyrkantiga pelare av grova trästöckar, med motsvarande pelarrader i väggarna. På pelarnas alla sidor fanns ribbor monterade, på vilka man kunde lägga grova träplankor. På så sätt kunde magasinet delas in i ett flertal större eller mindre fack, vari man kunde lagra olika sorter av spannmål. Det var en mycket anpassningsbar byggnad. Inuti såväl det gamla som det nya magasinet, och mellan dessa, installerades ett intrikat system av fasta och flyttbara plåtrör, kopplade till en stor fläkt, varmed spannmålen kunde blåsas vertikalt och horisontellt till olika utrymmen. Rörsystemet var kopplat till tre ”cykloner”, på olika ställen i magasinet, stora runda behållare i plåt där säden snurrade runt av farten från fläkten. På så sätt utförde fläktsystemet flera arbetsmoment, det transporterade

spannmålen samtidigt som det torkade och luftade den. Luften från cyklonerna blåstes ut genom lanterniner på magasinistaket.

I det nya magasinet fanns även en hiss för intag av säckar genom portar på gaveln till de olika våningsplanen. Dessutom fanns på andra våningen en bred gång mellan magasinen för transporter med säckakärror mellan dessa.

Vid denna tid skördades säden i allmänhet med självbindare och sattes upp i skylar på fälten för att torkas innan den kördes in i logen eller sattes i stack, i väntan på tröskningen under vinterhalvåret, då den torkades ytterligare. Fördelen med det nya magasinet på Linsbo var att säden som togs in efter tröskningen under vintern kunde lagras så att Erland kunde invänta rätt tillfälle att sälja spannmålen, för att få en så god vinst som möjligt. Han hade säkert räknat på de stora investeringarna och funnit att de långsiktigt skulle löna sig.

Erland var en entreprenör i skiftet mellan gammal bondetradition och ny tid. Han hade förmågan att kombinera bönders erfarenheter, nedärvda genom generationer, med en öppenhet för den nya tidens tekniska möjligheter.

Det gällde att fånga rätt tillfälle, att inte bli fast i invanda rutiner. Ett sådant tillfälle gavs i samband med ransoneringarna under krigsåren på 1940-talet, då Erland satte igång med tillverkning av gengasved för försäljning till de lantbrukare som hade gengasdrivna traktorer.

Inte endast bostaden, utan även trädgården, blev mera ”ståndsmässig”, med en planering som hämtat inspiration från herrskapens trädgårdskonst. Trädgården blev inte endast till nytta, utan även till lust. Inom det 1922 tillköpta området växte under 20- och 30-talen en ny trädgård successivt fram. Här planterades inte endast köksväxter, utan även häckar av avenbok och buxbom. Förutom fruktträd planterades även träd för ren prydnad. I den västra delen såddes och planterades mängder av blommor som inte endast glädde ögat, utan även bina som i sin tur producerade honung. Här anlades också gångar och uteplatser för söndagskaffet. I det norra området anlades en ny stor köksträdgård, varefter den gamla blev gräsmatta, en ”onyttig” nymodighet på dåtidens landsbygd.

Erland måste tänka framåt i många avseenden, bland annat på vem som skulle efterträda honom och förvalta allt vad han byggt upp. Han hoppades att sonen Gunnar skulle efterträda honom. Därför undervisade han denne i alla praktiska angelägenheter. Han tog med honom på spannmålssammanträden. Där fick Gunnar lära känna blivande kollegor, leverantörer och uppköpare. Dessutom fick Gunnar följa med när Erland på våarna besökte lantbrukarna för att sälja gödning, utsäde och foder, likaså på höstarna för att ta upp order på kol, koks och torv.

Gunnar tog studentexamen 1938, då Erland endast var 51 år och i full verksamhet. Far och son var överens om att det då var alldeles för tidigt för den senare att börja i rörelsen. Erland tyckte att en juridisk utbildning skulle passa bra för Gunnars framtid, bättre än en rent praktisk utbildning inom något företag. Men Gunnar fick intresse för juridiken och efter det att han blivit jur.kand. 1942 ville han hellre fortsätta med en tingsmeritering för att så småningom bli advokat. Så blev det, vilket allt slutade med den välkända advokatfirman Linse & Wirgin.

Erland avled 1946, endast 60 år gammal. Han efterträddes av dottern Brita som blivit utbildad till efterträdare istället för Gunnar.

I likhet med sin far och farfar var Erland en typ av personlighet som hade många likheter med Åbjörn Andersson och Nils Fredriksson i Svedala, en grupp av människor som i det tidiga industrisamhället tjänade som brobyggare mellan det gamla bondesamhället och det nya industrisamhället. Så var det också på många andra håll under 1900-talets stora samhällsomvandling. Den som endast bejakade det gamla eller endast det nya rönste liten framgång. Hemligheten låg i den stora konsten att kombinera gamla erfarenheter med en öppenhet för nya kunskaper.

Idag är magasinen och silon borta. Endast boningshuset är kvar vilket användes som förskola.

Svedala Föreläsningsförening

110 år

av John Wallén

Historik

Under 1800-talets sista år bildades föreläsningsföreningar lite varstans i vårt land. Vi vet idag att Svedala föreläsningsförening tillkom 1894. Svedalas kanske mest kände offentliga person, undervisningsrådet Nils Fredriksson, skriver själv i sin bok "Vid 80 år" att han och några andra personer då bildade föreningen. Han var själv styrelseordförande ända fram till 1912. Föreläsningarna hade från början en vetenskaplig karaktär. Närheten till Lund med dess många lärda män avspeglar sig tydligt i föreläsarraden. År 1900 talade kyrkoherde Albin Holm från Svalöv om "Föreläsningsföreningens uppgift och framtid". Det skulle idag varit intressant att veta hur hans framtidsvision såg ut.

Anmärkningsvärt är att notera att under de första trettio åren av 1900-talet återkom samma föreläsare så gott som varje år till Svedala. Professorn Hans Wallengren behandlade tjugotvå olika ämnen vid sina föreläsningar.

Kyrkoherden i Knästorp, Oskar Lewan, höll tjugofem föreläsningar och domprosten i Lund, Magnus Pfannenstill, höll första föreläsningen 1900 och sista år 1928. Efterhand kom mera internationella utblickar in i föreläsningarna som t.ex. "Amerikansk mentalitet" och "Det antika och det moderna Rom". En flitig föreläsare var också lektor Hugo Granvik med sina program om djur och naturupplevelser.

Då liksom nu var föreläsningar om hemort och landskap populära och författaren Nils Ludvig Olsson från Höör gladda många vid flera tillfällen med dikter på bygdemål m.m.

Forskningsresanden Sten Bergman drog i början av 1940-talet stora skaror till banklokalen på andra våningen av nuvarande Siriusordens hus vid Stortorget. Föreningens publikrekord, 430 personer, sattes under ett av hans program.

Traditionen med sång- och musikprogram började på 30-talet. 1932 bjöd Svedala Orkesterförening på svensk folkmusik. Svedala Musiksällskap, som fanns här under åren i slutet på 30-talet till början av 50-talet, var också förekommande under denna tid med program om Schubert och 1940 en nordisk konsert. Svedala Manskör har också medverkat med sångprogram vid flera tillfällen genom åren.

Föreningens förste ordförande Nils Fredriksson glömde inte bort sin gamla förening och 1948 höll han ett mycket uppskattat föredrag ”Från smedja till stor-industri”, Åbjörn Anderssons mekaniska verkstäders utveckling.

Föreläsningarna flyttade i början av 1960-talet till den nybyggda Centralskolans aula. Radio och särskilt televisionen blev vid denna tid en svår konkurrent för föreläsningföreningarna, vilket medförde att antalet föreningar halverades. Vår förening klarade dock krisen och levde vidare.

Centralbyrån i Lund för populärvetenskapliga föreläsningar, som under en följd av år hjälpt föreningarna, ombildades nu till Skånes Bildningsförbund. Förbundet övertog nu kontakterna med Skolöverstyrelsen och anslagsbeviljande myndigheter.

Det minskade intresset för föreläsningar på 60-talet avspeglade sig också i svårigheten att få medlemmar i föreningens styrelse. Ordföranden vid denna tid, Helmer Hansson, samt Elsa och Thure Persson arbetade dock träget vidare.

Föreläsningarnas karaktär har ändrats genom åren, I dag finns knappast någon av de ”de lärda i Lund” som åtager sig föreläsningar. Dagens föreläsare är oftast personer som genom ett särskilt intresse lärt sig eller upplevt något speciellt. Rese-upplevelser är mycket uppskattade av vår publik och ”vår egen” Marianne Mårtensson drog alltid ”fullt hus” vid sina föreläsningar om främmande länder och kulturer.

Föreläsare, som ofta återkommer till oss, är svedalasonen Ingmar Skogar och gotländskan Gudrun Rooth, med sina professionella bild- och sångprogram. Vi har försökt att variera programmen och har hört och sett program om bildvävnad, kryddväxter, världsomseglingar, Astrid Lindgren, Kemishow, Bökeberg, ”Ljusets betydelse för vår hälsa” m.m.

K-G Andersson från Sockerbolaget (nuvarande Danisco) är också mycket uppskattad liksom Eric Mårtensson, Skurup, som lärt känna var egen bygd och kan berätta om den i olika avseenden, dess historia, geografi, växt och djurliv och dess kulturpersonligheter.

Under våren 1994 flyttade vi föreläsningarna till Missionskyrkan på Pilgatan. Denna lokal passade oss mycket bra och det verkade som vår publik tyckte detsamma. Under de tio åren på Missionskyrkan varierade medeltalet besökare, räknat per säsong,

mellan 70 och 120, med enstaka rekordpublik på 215 personer under 600-års-jubileet av "Lindholmens slott".

På våren 2004 såldes Missionskyrkan och vi tvingades att leta efter en ny lokal för var fortsatta verksamhet. Vi hittade en sådan lokal i Pingstkyrkan på Sveagatan, en utmärkt lokal för vårt ändamål. Publiken har hittat dit och vi hoppas att vi får tillstånd, att även i fortsättningen få hyra den och kunna arbeta vidare under lugna former.

Första Styrelsen bestod av följande dignitärer:

Ordf.	Nils Fredriksson
V.ordf.	Åbjörn Anderson
Sekr.	Nils Brandt
V.sekr.	Nils Hellman
Kassör	Herman Åbjörn Åbjörnson
Föreståndare	Olof Larsson

Ordförande/föreståndare för Svedala Föreläsningsförening genom åren:

1894 - 1912	Nils Fredriksson
1913 - 1936	Olof Larsson
1937 - 1943	Nils Thylén
1943 - 1945	Arthur Anderberg
1946 - 1950	Nils Christensson
1950 - 1956	Sven-Eric Svensson
1956 - 1974	Helmer Hansson
1974 - 1999	Lennart Larsson
1999 -	Knut Jönsson

MINNESORD ÖVER ETT TRÄD

av Kjell Bergman

Hängboken vid Lindholmen fotograferad vintern 1985-86.

Avvikande formationer i naturen drar blickarna till sig och sätter vår fantasi i rörelse. Medvetet eller omedvetet försöker vi finna förklaringar till fenomenet. I gångna tider ansågs ofta ovanliga naturfenomen ha övernaturliga förklaringar och egenskaper. I många fall blev de därmed en del av den lokala folklören.

Många svedalabor minns säkert den hängbok, eller ”paraplybok, som stod ensam ute på en åker, väster om vägen mellan Södra Lindholmen och Ugglarp. I botaniska kretsar ansågs detta träd vara så unikt att det kallats hängbok ”av Lindholmstyp”. Sommartid liknade boken en lummig lövhydda, kronans grenar var så krokiga och hopslingrade att de liknade ett nystan av jätteormar.

Bokar av denna typ har en mängd olika benämningar, som vresbokar, hängbokar, paraplybokar, kurrabokar eller trollbokar. Vår vanliga bok heter på latin *Fagus sylvatica*, den underliga särart det här är fråga om har ett eget latinskt namn – *Fagus sylvatica f. Tortuosa* – *tortuosa* betyder vriden. Paraplybokar är omtalade vid 10-15 platser i sydvästra Skåne, men de vid Södra Lindholmen är de mest omskrivna. Andra lokaler inom Svedala kommun är Roslätt och Börtingekloster.

Petter Kockum (1834-1899) ägde gårdarna Södra och Norra Lindholmen och Hildelund, förutom Rosengård utanför Malmö. Under hans tid, år 1864, avverkades skogen ovanför den sänka öster om vägen som går under namnet Gillesgruvan, för att odla upp marken till åker. Fem paraplybokar lämnades kvar och fick stå fritt på åkern. Två av dess lär ha rothuggits 1869 och omkring 1955 dog en som stått i ett stenröse vid Hildelund. Av de ursprungliga fem återstod således endast två, varav den ena var en ung bok i själva överkanten av gillesgruvsbranten. Kvar ute på fältet stod den paraplybok som fångat så många förbipasserandes blickar.

Under avverkningen köpte lantbrukaren Per Nilsson i Östra Svenstorp en paraplybok som han på vintern flyttade hem i en frostklump till sin gård Björkhaga. Hans sonson, Gunnar Andersson, berättade att hans farfar släpade hem boken med två stutar och en häst. Trädet lär då ha varit en fot (31 cm) i stamomkrets. Att flytta ett träd med roten infrusen i en frostklump var en allmänt beprövad metod. Det tillgick så att man på hösten, före frosten, grävde en djup grop runt trädet, utan att alltför mycket skada dess rötter. På den plats där trädet skulle nyplanteras grävdes en grop för rotklumpen, ofta täcktes också den uppgrävda jorden för att inte frysa. När vintern var som kallast togs hela trädet med den djupfrusna rotklumpen upp och fraktades till den i förväg uppgrävda gropen, varefter rotklumpen höljdes med den uppgrävda jorden. Metoden fungerade, i varje fall för Per Nilsson 1854, paraplyboken på Björkhaga står fortfarande kvar. Petter Kockum planterade också en paraplybok från Södra Lindholmen utanför sitt corps-de-logie på Rosengård. Detta träd lär endast ha varit en liten planta vid flyttningen.

Beträffande åldern på paraplyboken vid Södra Lindholmen är uppgifterna ganska svävande och uppskattas ofta åtskilligt i överkant. Enligt de botaniska experternas uppskattning bör åldern på 1960-talet ha varit 180-200 år, i varje fall inte mycket äldre.

Hängboken står fortfarande kvar i gården Björkhagas trädgård, dit den flyttades på 1860-talet.

Trädet bör således ha börjat gro under 1700-talets andra hälft. Linné nämner inget om några hängbogar under sin skånska resa 1749. Som alltid när det talas om Lindholmen finns drottning Margareta med i sägenfloran. Enligt traktens sägner lär hon ha sått skogen. Om denna sägen skulle vara sann så skulle skogen vara från 1300-talet.

Sägenfloran i sig är talande. Som nämndes inledningsvis ger olika iögonfallande fenomen i landskapet ofta upphov till sägner, övernaturliga förställningar och vidskepelse, allt för att finna förklaringar till det som uppfattas som ovanligt och onormalt. Man trodde bland annat att det var skogssnuvan, även kallad skogsran eller skogsfrun, som vridit till grenarna så att de vuxit neråt, med påföljd att trädet kommit att likna en lövhydda där skogssnuvan bodde. Denna i folkloren så välkända kvinnofigur var oerhört vacker, sedd framifrån, medan hon bakifrån liknade ett stort baktråg. Hon ansågs vara ytterst farlig, eftersom hon hade förmågan att förföra kärlekskranka och lättrogna män som blev så till den betagna i henne att de så småningom blev heltokiga. Kanske är det på grund av denna vidskepelse som man sparade

paraplybokarna då man på 1860-talet högg ner skogen vid Södra Lindholmen. Så nytänkande och handlingskraftig han än var så bar kanske ändå Petter Kockum på en viss rädsla för naturens alla övernaturliga väsen. Paraplybokarna, skogssnuvornas tillhåll, skulle behandlas med respekt och pietet.

Den ensamma paraplyboken ute på åkern vid Södra Lindholmen blev således inte endast intressant för botanikerna, utan även för folkloristerna, och då framför allt Carl Wilhelm von Sydow, professor i folkloristik i Lund. Inom sitt område räknas han som en storhet inte endast nationellt, utan också internationellt. Han framförde åsikter kring den folkliga föreställningsvärlden som på sin tid ansågs vara omvälvande, för att inte säga hädelser, bland vetenskapligt skolade folklorister. Ända sedan folkloristerna börjat studera folkliga föreställningar om olika naturväsen hade man sett dessa som kvarlevor från en urgammal, förkristen religion. Det nya hos von Sydow var att han också sökte psykologiska förklaringar till dessa föreställningar, att ett ovanligt och iögonfallande inslag i naturen satte fantasin i rörelse, något vi alla känner igen, inte endast vad gäller ovanligheter i naturen. Genom att utpeka vad vi tycker är "ovanligt" så definierar vi också vad vi, mer eller mindre medvetet, anser vara "normalt".

Vad gäller just föreställningar kring "ovanliga" naturfenomen finns andra exempel i Svedalatrakten. Söder om vägen mellan Roslätt och Bökeberg ligger ett stort klippblock ute på åkern som en gång lämnats kvar av inlandsisen. Stora klippblock ute i naturen är något mycket ovanligt i våra trakter. Det finns ett talesätt kring detta klippblock: "Där ligger stenen som vänder sig då den luktar nybakat bröd". Även om något människoliknande väsen inte knutits till klippblocket så är det just "det ovanliga" som satt fantasin i rörelse och gett upphov till lite skämtsamma talesätt om

Ryggastenen
söder om
Roslättsvägen.

övernaturliga fenomen. När man färdas förbi fastnar blicken på klippblocket och utifrån enkel psykologi ligger det nära till hands att fälla en kommentar, gärna som ett gåtfullt skämt. En härledning till urgammal, förkristen religion blir lite långsökt vad gäller ett klippblock som påstås vända sig då det luktar nybakat bröd.

Von Sydow lanserade dessa tankegångar på 1920-talet och hans psykologiska förklaringsmodeller fann tillämpning inte endast inom folkloristiken, utan även inom den bredare samhällsforskningen. I sin förlängning kan hans resonemang även tillämpas på vad vi anser vara "normalt" och "onormalt", "rätt" och "fel", i det dagliga umgänget människor emellan, må det vara "bygdeoroginal" eller invandrare. Kort sagt, den som utpekar någon som "onormal" försöker därmed framhäva sig själv som "normal".

Von Sydow blev internationellt berömd, om än inte för en bredare allmänhet som sonen Max så småningom blev. Bland världens alla folklorister och etnologer diskuterades von Sydows tankegångar som här återgetts i mycket summarisk form. Inom den internationella folkloristiken räknas von Sydow som en av "de stora".

I sin uppsats om "Det ovanligas betydelse i tro och sed" använde von Sydow paraplyboken på Södra Lindholmen som ett av sina huvudexempel, med bild och allt. Alla som var nyfikna på von Sydows tankegångar läste uppsatsen och den ensamma paraplyboken på Södra Lindholmen blev ett världsberömt träd, vilket många svedalabor säkert inte visste.

Trädet finns inte mer. Det fälldes av den orkan som drog fram över Sydsverige i början av december 1999, därför dessa "minnesord".

Om skogssnuvan också försvunnit vet vi inte, även om det fortfarande finns gott om kärlekskranka och heltokiga karlar.

KÄLLOR:

Bringéus, Nils-Arvid: Människan som kulturvarelse. Lund, 1981.

Kraft, John: Vresbogar och andra avvikande boktyper i Skåne. Uppsala 1968.

Von Sydow, Carl Wilhelm: Det ovanligas betydelse i tro och sed. Lund, 1926.

Åkesson, Lynn: De ovanligas betydelse. Lund, 1991.

Ett hus vid Storgatan i Svedala

av JanAnders Persson

År 1874 öppnades järnvägslinjen mellan Malmö – Ystad. Sträckningen för linjen låg någon kilometer söder om Svedala by.

Året därpå tillkom ytterligare en järnvägslinje. Detta var Landskrona – Lund – Trelleborgslinjen.

Plötsligt hade det bildats en järnvägsknut söder om Svedala.

Från denna knutpunkt anlades en väg upp till landsvägen, den nuvarande Långgatan.

Denna väg som knöt samman stationen och landsvägen blev den gata som idag bär namnet Storgatan.

Ett stationshus uppfördes och ganska snart också ett hotell.

Och så började man bygga hus efter hus längs gatan.

Ett av dessa hus, stg 321, som tillkom 1875, byggdes av Stationskarl Ståle.

Huset fick sedan fick numret ”Storgatan nr 6”.

Huset var vitputsat och taket var klätt av spån. Ut mot gatan fanns tre dörrar och sex fönster.

1904 började en dam vid namn Emma Möller sin kafé/hembagerirörelse i fastigheten.

Namnet blev Möllers Café och sedan Café Continental.

Emma bakade kakorna i sitt hembageri och kundkretsen var stor. Med sitt läge intill stationen var detta kafé naturligtvis välbesökt.

Resande som anlände, resande som väntade, människor som tog sin promenad för att titta på kvällståget. Ja, här slank man in för att ta en kopp kaffe och en hembakad kaka.

På andra sidan järnvägsspåren låg mejeriet och på kvällarna kom mejeristerna hit för att ta sig en kopp kaffe.

Även tegelbruksskolans elever, ”lergökarna”, hade detta kafé som sin samlingsplats.

I kaféet fanns ett piano. På detta brukade ungdomarna spela, så förutom traktering i form av kaffe och kakor så var det också musik, sång och kanske en liten danstur i salongen.

På vinterhalvåret höll man sig naturligtvis inne i huset men på sommaren bars det ut möbler till uteserveringen i trädgårdens bersåer.

SVEDALA-TVÄTTEN

Storgatan 6

Bankgiro 28-4976

Tel. 40 09 05

Till..... 149

Följesedel

Faktura

Svedala den 29/11-69

Antal	kg	Sort	Å	Kr	Öre
		Tvättning & mangling			
		" " centrifug.			
		Skjortor, arbets-			
		" " stärk-			
		Kragar			
		Kalsonger, lång			
		" " kort			
		Undertröjor u. å.			
		" " m. å.			
		Pyjamas, Nattlinnen			
8		Näsdukar		14-	
		Dukar			
		Servietter			
		Lakan			
		Påslakan			
2		Örngott		090	
		Grytlappar			
		Overaller			
		Blåblusar			
		Byxor, blå - ylle - jeans			
		Rockar, vita			
		" " kul.			
17		Förkläden		425	
		Handdukar			
		Gardiner			
		Strumpor - Filtrar			
		Kemisk tvätt			

Betalt den

SVEDALA-TVÄTTEN

gm

Kr.

Grundavgift

Moms

S:a Kr

278-10000 1969

Emmas man, Anton Möller, var slaktare. Djur köptes upp och slaktades. Och naturligtvis så fanns det, i ett av uthusen till fastigheten, plats för det slaktade köttet. Försäljningen av köttet bedrevs till största delen vid torghandeln på Stortorget.

Emma Möller överlät sin rörelse på andra personer och åtminstone tre andra innehavare drev kaféet vidare innan det lades ner.

1956 köpte så Herbert Svensson huset. Huset byggdes om. Det vitputsade huset fick röd tegelbeklädnad och taket eternitplattor. Dörrarna ut mot Storgatan ersattes med nya fönster, medan de gamla fönstren murades igen. Uthusen byggdes om. Nu skulle det vara tvättstuga, mangelrum mm i huset. Huset skulle nu, utöver bostad till familjen Svensson, användas till tvättinrättning. Denna verksamhet pågick till 1990-talet. Sista åren var det dock en annan ägare till tvättinrättningen, Jan Wahldén.

Firman Sonesson & Mattsson köpte huset i början av 1990-talet.

Efter tvättinrättningen fanns det bl.a. ett tandtekniskt företag i fastigheten.

Omkring 1995 var det så dags för en ny ägare. Nu var det Svedala kommun som köpte fastigheten.

Så kommer vi till år 2004. Husen på fastigheten rivs för att ge plats till ny infart från "Tegelbruksområdet" söder om Svedala,.

Källor: Studiecirkel: Svedala genom tiderna.

Vår bygd - Edvin Fritz 1937

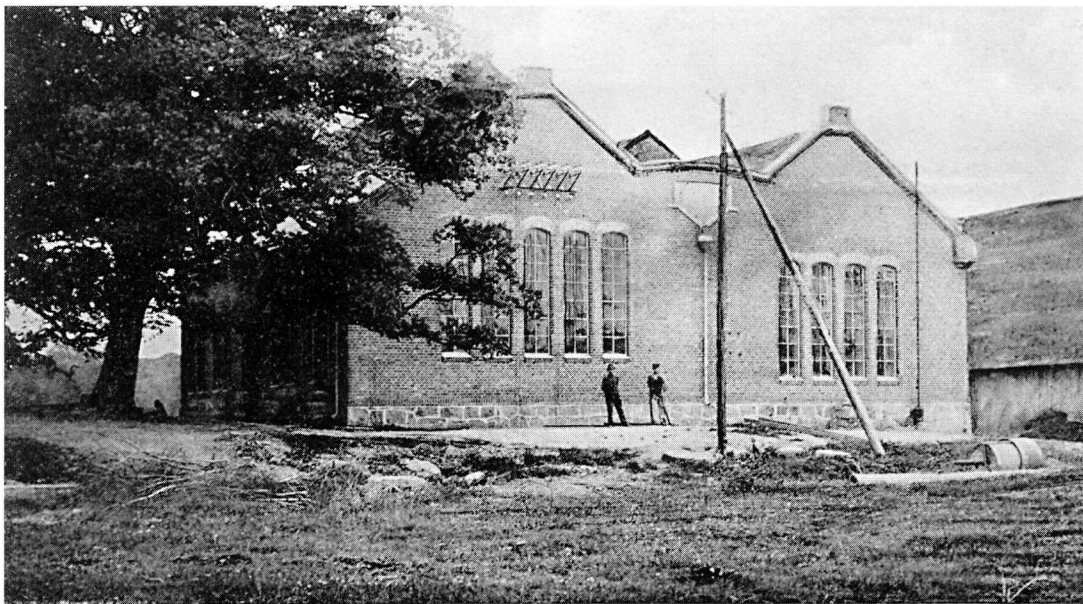
Inventering Svedala Stationssamhälle - Inger Andersson 1979

Elförsörjningen i Svedala, ett tidigt initiativ

av Bo Sahlée

I slutet av 1800-talet, efter järnvägarnas tillkomst och under tätortens uppbyggnad, ansågs det nödvändigt att skaffa belysning av något slag. Från början inköptes, på privat initiativ, ett antal fotogenlyktor som placerades längs Storgatan. När municipalsamhället Svedala bildats år 1900 gjordes nya inköp av fotogenlyktor, nu av kommunen.

Ett par år in på 1900-talet var belysningsfrågan akut och i samband med planeringen av Försökstegelbruket och Tegelmästaresholan togs frågan upp om att skaffa elektrisk energi till dessa. Nils Fredriksson, tillsammans med greve Tage Thott på Skabersjö gods, tog initiativt till att anlägga en kraftcentral vid torvmossarna i Roslätt. Underlaget för driften utgjordes av garantier om köp från Åbjörn Andersons mekaniska verkstad, Försökstegelbruket och Svedala Municipalsamhälle och naturligtvis Skabersjö gods.

Elektricitetsverket, Roslätt

I "Kalender för Skåne och Blekinge" år 1904 kan man läsa bl.a. följande:

".....Gatorna upplysas af c:a 35 glödlampor af normalljus styrka. Flera industriella anläggningar såsom Åbjörn Andersons mek-verkstad, August Liljekvists kakelugns- och lerkärslfabrik, A Anderssons snickeri- och möbelfabrik, Chr Christenssons ångkvarn begagna sig af den elektriska kraften, såsom fallet äfven skall bliva med under uppförande varande tegelbruk och automobilfabrik".

Den unika anläggningen, just med torfgasmotordrift, uppmärksammades i Teknisk Tidskrift år 1904, alltså för 100 år sedan. Artikeln återges här i helhet:

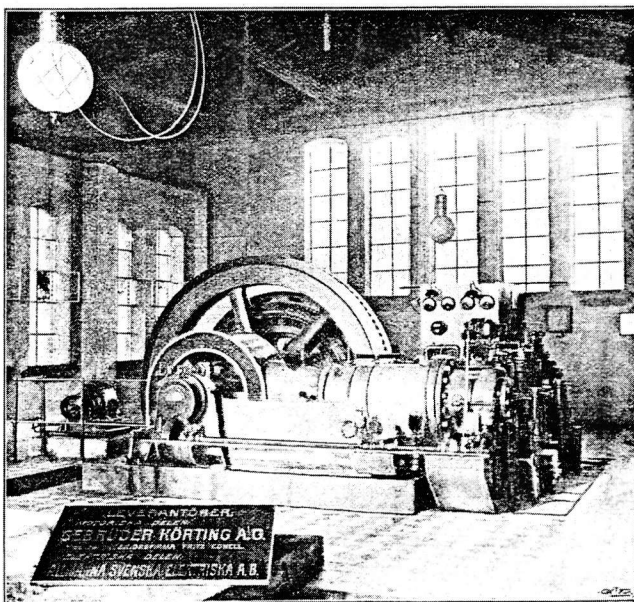
Ur TEKNISK TIDSKRIFT

No 46 ; 12 Nov ; 1904

ANLÄGGNINGEN FÖR TORFGASMOTORDRIFT VID SKABERSJÖ

I Teknisk Tidskrifts allmänna afdelning n:r 38 år 1903 meddelas några data om den till grefve Tage Thott i Skabersjö levererade torfgasgeneratoren. Såsom bekant aflade den Kommunaltekniska Föreningen i samband med årsmötet i Malmö ett besök vid denna anläggning sistlidne september månad; och är jag idag i tillfälle meddela närmare uppgifter från grefve Thotts anläggning, hvilken nu varit i drift 8 månader med 15 till 18 timmars drifttid per dygn.

Anläggningen, som är utförd af Gebr. Körting A.G. i Hannover och är den första i sitt slag som öfver huvud taget kommit i bruk, togs efter knappa 3 dagars profdrift omedelbart i arbete. Då dessutom någon reserv till det nu monterade ena aggregatet ej finnes, torde man få anse att den stränga oafbrutna driften under dessa 8 mån. tydligen ådalagt systemets driftsäkerhet.

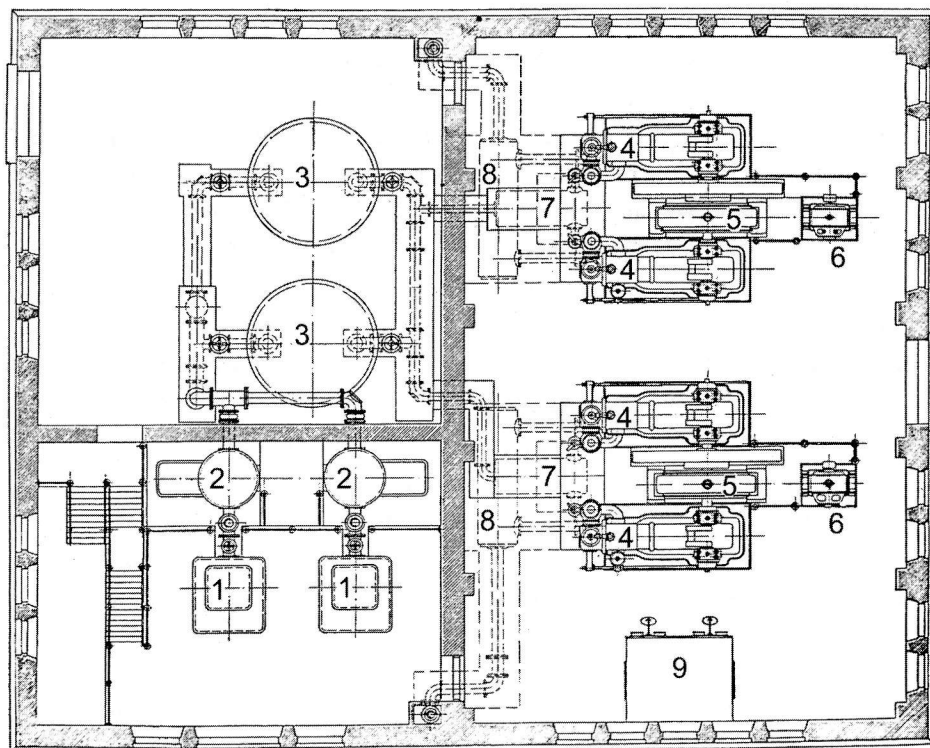
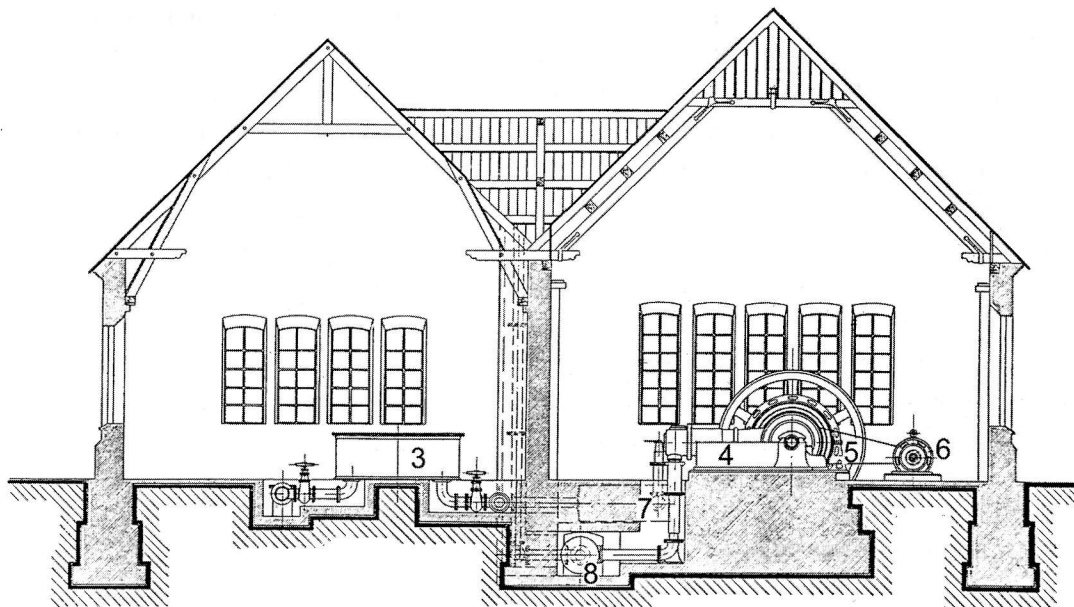
Kraftstationen ligger som nämnt på Skabersjöes egor, närmare bestämdt vid Roslätts torf- mosse 7 km från Skabersjö gård och 4,5 km från Svedala municipalsamhälle. Mossarealen är c:a 15 hektar och mossens medeldjup 1,5 meter. Torfven är väl multnad och gifver pr kbm. Af dikad och satt mosse 180 kg. lufttorrt torf. Hela torfförrådet är alltså 40 500 ton och räcker att drifva anläggningen fullbelastad i 30 år. Sedan detta bränsleförråd uttömts kan torf erhållas från en annan mosse, belägen c:a 500 m från kraftstationen och innehåller denna ett bränsle- förråd med hvilket anläggningen kan drifvas fullbelastadt i 40 á 50 år.

Bränntorfven beredes med ett bränntorfverk ”Svedala II”, med hvilket tillverkas c:a 500 st. torf på 8 timmars arbetsdag med ett arbetslag på 15 man. Torfverket drifves af en trefasmotor, hvilken erhåller ström direkt från kraftstationen. Torfven kostar inkörd i lada vid kraftstationen i arbetslöner kr. 2,67 pr ton. Inberäknas alla andra kostnader, blir torfvens pris vid generatoren c:a 4 kr. pr ton.

Å fig. 1 synes maskinhuset och maskinistbostaden å en utskjutande udde i själfva mossen. Fig. 3 visar maskinhuset i plan och genomskärning. Vid sidan af maskinhuset är uppförd en torflada tillräckligt stor för magasinering af ett helt års torfbehov . Hela anläggningen är synnerligen trefligt byggd, med rikligt tilltagna utrymmen och ljusa rum, hvilket ofta vid maskinanläggningar förbises såsom oväsentligt, men dock genom den moraliska inverkan det utöfvar på maskinisterna bidrager till, att anläggningen i sin helhet blir väl skött och underhållen.

Anläggningen, som fullt utbyggd skall bestå af två kompletta aggregat om vardera 150 eff. Hkr, har nu endast det första aggregatet monteradt. Det andra aggregatet skall uppsättas till nästa vår. Maskinhuset är deladt i 3 rum. Generatorerna (1) och skrubberna (2) stå i ett rum och sågspånsfilterna (3) i ett rum, hvadan själfva maskinrummet endast innehåller gasmotorerna (4) med sina direkt kopplade trefasgeneratorer (5) och remdrifna magnetiseringsdynamos (6).

Från torfladan uppfordras torfven medelst ett paternosterverk till en behållare, uppställd öfver generatorerna. Då generatorerna skola påfyllas, hvilket sker en gång i timmen, öppnas en lucka å behållaren och torfven får nedstörta i generatoren, till dess denna är fylld, då luckan stänges. Härigenom är generatorns fyllning utförd på ett par sekunder. I generatoren förgasas torfven till gas lämplig för motordrift. Förgasningen ledes så, att torfvens tjärämnen i generatoren sönderdelas i lättare föreningar, hvarigenom en tjärfri gas erhålles. Från generatorerna gå gaserna till skrubberna, hvarest de af en vattendusch rentvättas från med- ryckta askpartiklar. Skrubberna äro i sin öfre del fyllda med risknippen för att gifva gasen en stor beröringsyta med det genom riset nedrinnande vattnet. Detta ris måste utbytas ungefär en gång per månad,

ett arbete, som är utfördt på c:a en timme. Från skrubberna går gaserna genom en gemensam samlingsledning till sågspånsfilterna, hvarest de torkas från medtryckta vattenpartiklar och befrias från den sista återstoden askpartiklar. Sågspånsfilterna äro fyllda med sågspån eller träull och förses äfven de ungefär en gång pr månad med nytt reningsmaterial, hvilket utbyte tager en timmes arbete i anspråk. Därefter passera gaserna genom tryckutjämningskärnen till motorerna. Den alstrade elektriska strömmen är trefas växelström af 3000 volts spänning. Med denna spänning ledes densamma till förbruknings- orterna, där den nedtransformeras till 220 volt.

Med ström från verket belysas Svedala Municipalsamhälle och Skabersjö gård. Vidare drifves därmed Åbjörn Anderssons Mekaniska verkstad, Svedala Sockerbruk, Svedala Tegelbruk och diverse mindre industrier, äfvensom landtbruket vid Skabersjö samt torfällverknigen på mossen. Trots betydande belastningsvariationer genom till- och från koppling af större elektromotorer har någon ljusblinkning ej förmärkts, utan ständigt ett lugnt och jämt ljus erhållits. Priset å den elektriska strömmen från kraftstationen är för belysning 32 öre per kilowattimme och för kraft från 70 till 45 kr. per hkr och är beroende på maximi- förbrukningen, plus 2 öre pr hästkrafttimme efter mätare.

Beträffande anläggningens drift och driftsresultaten har under den tid, som densamma varit i bruk, en hel del intressanta rön gjorts. Själfva skötseln har visat sig vara synnerligen enkel. Två maskinister, som går i skift, och en dagsverkare sköta hela anläggningen, och kommer denna personal äfven att räcka för skötseln af det andra aggregatet. De ofta förekommande belastningsvariationerna kräfva ej någon åtgärd från maskinpersonalens sida utan anläggningen reglerar sig fullkomligt automatiskt.

Trots de för en ekonomisk drift synnerligen ogynnsamma förhållanden, hvarunder anläggningen arbetar, hafva dock resultaten äfven i detta hänseende visat sig väl fylla de förväntningar man hyst. Under Juni månad verkställdes särskilt noggranna observationer. Genomsnittsbelastningen uppgick ej mer än till 43% af den normala, men trots detta utgjorde bränslekostnaden per hkr. –tim ej mer än 0,8 öre, här i inberäknadt alla förluster för uppeldningen, generatorns varmhållning och afslaggnings. Som resultat af en månads drift torde väl denna siffra kunna betecknas som synnerligen anmärkningsvärd. Tager man därtill i betraktande, att den här ifrågakommande torfven ej ens kan betecknas som prima, framstår ännu mer betydelsen af gasmotordrift för tillgodogörande af torfvens energi.

Den använda torfvens sammansättning är följande:

Vatten	26,56 %
Aska	4,75%
Svafvel	0,27%
Väte	2,84%
Kol	36,48%
Syre och kväfve	24,10%

och densamma har ett värmevärde af 2 816 v.e. pr kg.

Fuktighetshalten har varit något varierande, men i allmänhet hållit sig omkring 26%. Af stor betydelse är den erfarenhet, som från en annan utförd Körtings torfgasmotoranläggning vunnits, att utan olägenhet torf med en fuktighetshalt af ända till 40% kan begagnas. Anläggningarna blifva således oberoende af en eventuell inträffande dålig torksommar.

Några detaljer om själfva gasmotorn, fig. 2, kunna slutligen vara af intresse. Densamma är en tvåcylindrisk 4-taktsmotor, försedd med den Körtingska precisionsregleringen. Trefas- generatoren är uppkilad på motoraxeln bredvid svänghjulet mellan vefarne. Motorns hvarfantal är 180 pr min. och dess olikformighetsgrad 1:125 . Då begge aggregaten blifvit monterade, skall paralleldriften kunna ega rum, och har därför olikformighetsgraden nedbragts till ofvan- stående belopp. Motorn har magnetoelektrisk tändning, och igångsättningen sker med tryckluft. Motorn för andra aggregatet blir af absolut samma konstruktion som den första, men fäster dock vid sig ett särskildt intresse, då densamma, med anledning af att fabrikationen af de Körtingska anläggningarna för Sverige öfverflyttats till Vagn- och Maskinfabriks- aktiebolaget i Falun, blir den första större gasmotor af svenskt fabrikat.

Edvard Hubengick

Källor och litteratur:

Teknisk Tidskrift 1904, nr 46

Kalender över Skåne och Blekinge år 1904

Svedala genom tiderna

BÖKEBERG – SVEDALAS PÄRLA

av
Ulf Löwenborg

Vid 1800-talets början låg den skånska bebyggelsen samlad till väl avgränsade byar och de flesta invånarna i dessa byar levde sitt nästan isolerade liv inom byns hank och stöt.

Något turistliv i vår tids bemärkelse (nöjesresor, semester/semesterturer o.d.) förekom naturligtvis inte och till och med besök i en grannby gick sällan för sig för ungdomen, avoghet och stridigheter rådde ofta mellan byarna.

I och med enskiftets genomförande spreds gårdarna ut över byns ägor och varje gårds domäner koncentrerades till några få ställen. Bygränserna suddades ut och byborna fick ”vidare vyer” och större fritid. Samfärdsmedlen förbättrades, nya landsvägar byggdes och vid inträdet till sista kvartsseket på 1800-talet anlades den järnväg som skulle förena Lund och Trelleborg och därmed även ge Bökeberg en chans att komma fram i det verkliga rampljuset.

Järnvägen kommer till Bökeberg

Önskemål om en järnväg Lund – Trelleborg hade funnits länge. År 1874 påbörjades byggandet av denna och i juli 1875 var den klar för invigning. Vid invigningsturen bestod tågsättet av sexton vagnar och hade hela banans järnvägsstyrelse och andra honorationeres med sig. Dessutom medföljde en mässingssextett som spelade vid alla stationer. Vid Bökebergsslättis hållplats gjordes ett längre uppehåll och festdeltagarna bjöds där på förfriskningar. Bökebergsslätt var till en början en enkel hållplats utan någon byggnad. I maj månad 1876 gav greve Otto Thott tillstånd till att en plattform fick anläggas i skogen vid Bökebergsslätt och järnvägsstyrelsen beslöt att från och med den 25 maj försälja I, II och III klass biljetter till Bökeberg från Lund, Trelleborg, Svedala och Holmeja stationer. Priset för en tur

och returbiljett från de nämnda stationerna sattes till 2:-, 1:-, 0:50 respektive 0:25 kr. Först 1909 fick man ett stationshus med biljettförsäljning och post, som flyttades från Trelleborg till Bökeberg. Redan året efter järnvägens tillkomst öppnades Bökebergs sommarrestaurang. Den förste källarmästaren blev Carl Schweitz, som även drev Stadshotellet och Hotell Tre Lejon i Trelleborg. Restaurangen skulle öppna den 12 maj 1876, men redan dagen innan anlände ett antal studenter och lärare från Katedralskolan i Lund. Man hade tagit fel på dag och när man anlände så hållregnade det. Lyckligtvis öppnades restaurangen för sällskapet och det blev en invigning en dag för tidigt.

Den ökade "turistströmmen" medförde naturligtvis även en del vandalism och "Folkets Tidning" klagar den 4 juli 1876 över att skogarna vid Bökebergsslätt blivit illa tilltygade utav åtskilliga individer av de folkmassor som nu fått tillträde till dessa skogar.

Mycket bråk och fylleri förekom på festplatsen. Därför förordnades många "järnvägspolis" av Kongl. Befallningshavande att hjälpa till att upprätthålla ordningen. Midsommaren 1878 kommenderades 13 järnvägstjänstemän, att jämte Lundapoliser och fjärdingsmän, att ta hand om bråkstakarna. Tågpersonalen fick även hjälpa till att kontrollera förbudet att medföra avbrutna grenar och kvistar på tågen.

Lund – Trelleborgs järnväg.

Sedan innehafvaren af Skabersjö fideikommiss, Förste Hofjägmästaren m.m. Grefve Thott, påkallat jernvägsförvaltningens medverkan att, hvad på densamma ankommer, förhindra den bland den lustresande allmänheten år för år alltmer gängse oseden att vid besök i de till fideikommisset hörande skogarne kring Bökebergsslätt nedbryta och medföra grenar, qvistar af träden, och Grefve Thott ställt en dylik medverkan som villkor för fortsatt upplåtande af ifrågavarande skogsområde, får jag härmed låta komma till allmänhetens kännedom, att så beskaffad åverkan, hvilken hittills stillatigande fördragits, ej vidare kommer att tillåtas, samt att jernvägens tågpersonal beordrats noga tillse, att trädgrenar och qvistar af resande, som påstiga tågen vid Bökebergs hållplats, ej må i jernvägsagnarne medföras.

Trelleborg i April 1878

TRAFIKHEFEN

Restaurangen öppnar

Bökebergs sommarrestaurangs förste krögare Carl Schweitz inför följande annons i tidningen inför restaurangens öppnande den 9 juli 1877:

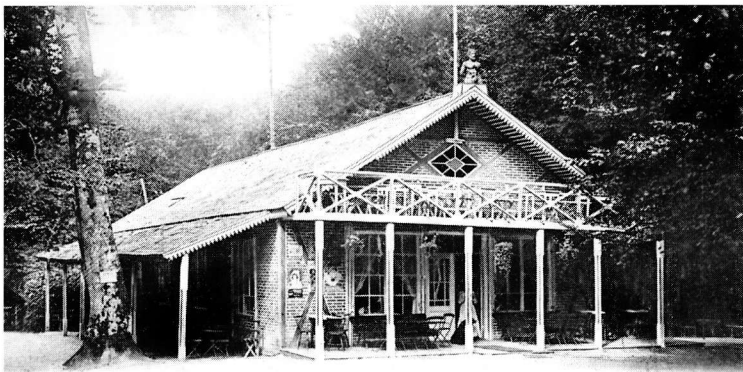
FÖR LUSTRESANDE

*Vid Lund-Trelleborgs jernvägs hållplats
i Bökebergsslätts natursköna skog har under-
tecknad den 9 dennes öppnat restauration i
en nybyggd rymlig paviljong och rekommenderar
jag mig till serverande af middagar, frukostar,
sexor, samt allt hvad till en välordnad
restauration hörer. God musik utföres
hvarje söndag från verandan kl. 11 f.m. – 8 e.m.
Restaurationen hålles öppen alla dagar och
alla ordinarie bantåg stanna vid hållplatsen.
Extratåg afgår alla söndagar, från Lund kl. 9,30
f.m. samt från Svedala i samband med extratåg
från Malmö kl 10,53
Större beställningar torde någon dag i förväg
insändas till*

*Carl Schweitz
Trelleborg*

Svedala - Bökeberg

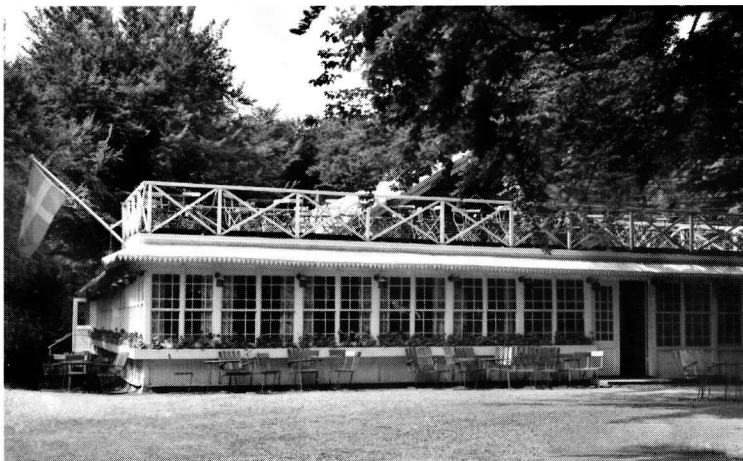
Svedala har i alla tider varit synonymt för Sverige. Om du varit utomlands säger du ofta, ”ska vi resa hem till gamla Svedala (= Sverige)”. Så länge Bökebergs restaurang och festplats fanns kan man säga att Svedala var synonymt med Bökeberg. Alla evenemang i Svedala på den tiden förlades under sommarmanaderna till Bökeberg: större fester, jubileer, politiska möten, sportsliga tävlingar, restaurangbesök, kärleksmöten, friluftsliv, scouting – ja allt kunde förläggas till Bökeberg. Idag kan man kanske säga att Svedala är synonymt med Sturups flygplats - tiderna förändras.

Den tidiga bilden av restaurangen visar att den endast hade en liten balkongservering vid ena gaveln. Då restaurangen efter några år blev tillbyggd fick den en riktig takterrass. Vid denna tillbyggnad tillkom även en bakficka eller, som den allmänt kallades, 3:an.

Från början fanns bara restaurangen, tivolit med alla dess attraktioner tillkom först några år senare.

Den senare bilden visar restaurangen med takterrass som den slutligen såg ut. Dörren till vänster leder in till bakfickan.

Trots att det idag inte finns någon restaurang eller festplats kvar är Bökeberg mycket uppskattat och välbesökt för sin naturskönhet. Hur många åker inte hit för att få se bokarna slå ut eller få se vitsipporna blomma. Följande villaannons bygger på Bökebergs fina miljö.

Holmeja - 1½-plan 121m² + 30m²

Mycket charmigt hus och man kan ändra den inre planlösningen utan större ingrepp så att den passar de flesta moderna familjer idag. Närmiljön är enorm med skogen och sjöarna.

Nedanstående text, hämtad ur Byahornet, ger en mycket färgstark och fyllig beskrivning av Bökebergs festplats i yngre dagar.

Minnen från Bökeberg på 1880- och 1890-talen

av

Per Andersson i Hässleberga

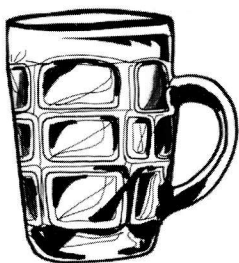
Varje söndag under sommaren satt där en gammal halvblind man på banvallen i Bökeberg och sjöng. Han hade hatten mellan knäna och med överkroppen rodde han fram och tillbaka medan fem- och tioöringar segnade ner i hatten. Var gång han hörde en slant falla tackade han och fortsatte sedan omedelbart sången. Det påstods att han blivit rik på sitt näringsfång. Bäst duggade slantarna, då tåget kom eller då charabangerna från den kringliggande bygden vid ett- och tvåtiden tömde sina passagerare, som strömmade mot tivolit. På andra sidan järnvägsövergången satt en kvinna, som kallades Långa Kersti, och sålde eklövskransar, som hon sydde och som flickorna prydde sina huvudbonader med eller fäste snett över bröstet. Hade man i god tid kommit med skjuts och fått hästarna insatta i de primitiva spilltor som voro uppslagna öster om järnvägen, och för säkerhets skull bundit med rep bakom dem och så fodrat dem med hö, så kunde man någorlunda säkert gå ifrån dem en stund.

Så vandrade vi mot tivolit förbi sångaren och Långa Kersti och hade våra korgar och flaskor med oss och till höger träffade vi nu på en kiosk där det såldes kakor och karameller, sedan såg man en karusell, som drogs med handkraft.

Där fanns också ett stånd där man sålde bier.

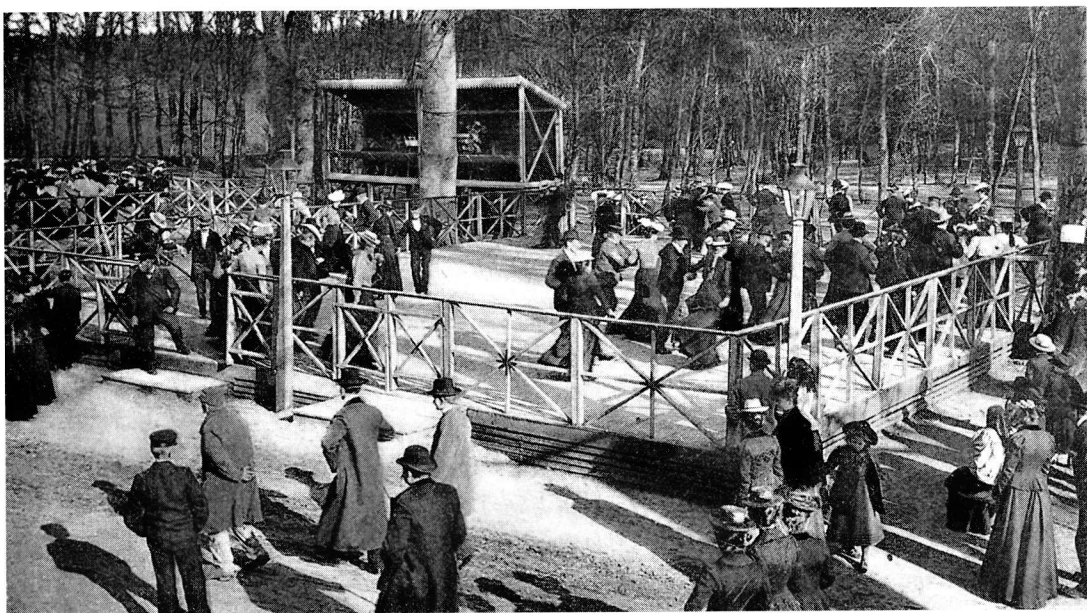
Ett sällskap på utflykt i Bökeberg poserar med hästspiltorna i bakgrunden.

Det tappades ur stora tunnor i öronförsedda muggar, och sedan vi fått sådana, slog vi oss ner vid borden i närheten och avsmakade drycken. Bakom alltsammans låg där en större kugelbana där kloten rullade och där man i skjortärmarna tävlade, så att svetten rann. Efter några år togs den bort och istället uppfördes en skjutbana, där en skön kvinna med blixtrande mörka ögon hade brått med att ladda

gevären. Vid kraftmätaren samlades bonddrängarna för att pröva sina krafter och beundra en kraftkarl, som lagt av sig rocken och med en enda hand slog den i topp medan svetten rann neråt det håriga bröstet. Då och då gick han för att läska sig med en mugg öl. Dansen började med att orkestern spelade ett musikstycke. Orkestern kom med tåget från Lund och brukade lämna detta vid

hållplatsen vid Bökebergs gård och marscherade sedan med klingande musik fram till uppgången till tivolit, under det att de många andra resenärerna följde tätt efter.

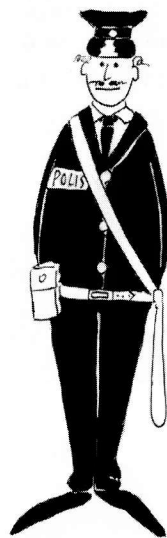
Man dansade vals, polka, mazurka och galopp, och dansbanor fanns där två stycken. På den ena kostade biljetterna 10 öre och på den andra bara 5. Sedan man under en timmes tid antingen dansat eller också bara tittat på, tog man sina flaskor och

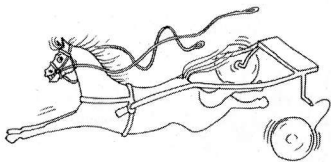
korgar och gick tillbaka över järnvägen och sökte upp en grön plats, där man kunde breda ut först en filt och sedan en duke, på vilken man därefter dukade upp en riktig supé med många slags läckerheter och till slut ett rågat fat med plättar och sylt. Man åt och drack både belan och halvan och njöt av livet i glada vänners lag. Så tog man en punschhalva med sig upp till bordet och om en stund fick man så kaffe till punschen. Den första tiden hade nämligen restauratören, som visst hette Schmitz, om jag minns rätt icke några spritträttigheter. Man fick supé för en krona och kaffet kostade visst 25 öre.

Föredrag voro ofta anordnade från en talar-stol söder om restaurangen, ofta med politisk tendens, men ibland mera kulturellt lagda. Första gången som jag var i Bökeberg var 1883, då en släkting från Bökesåkra tog mig med. Jag minns att vi på hemvägen körde förbi skrånande flockar, kuskarna sade till oss att vi skulle huka ihop oss, och sedan gav han hästarna snärt och körde ifrån ligisterna, medan stenarna susade kring öronen på oss och en slog mot vagnens bakstycke. Det fanns ligister även på den tiden.

En gång hade man anordnat en skönhetsstävlan, och det blev en fröken Svahn från Malmö som fick första pris. Publiken valde henne genom att var och en överlämnade sin inträdesbiljett till den utsedda. De som svarade för ordningen voro förre fjärdingsmannen i Lyngby Nils Larsson och dåvarande fjärdingsmannen i samma församling Jöns Jönsson. De tog många hårda duster med bråkstakarna. Nils Larsson var en lugn och sansad man med enorma kroppskrafter, som satte skräck i slynglarna och Jöns Jönsson kunde konsten att hjälpa honom. En gång hördes Nils Larssons stämma: "Hår e du, Jins Jinsen?". "Her e ja", svarade Jins och började kravla sig fram under karusellen, dit han blivit slängd av en skojare. De placerade sig sedan på var sin sida om 10-öresbanan. Där fick Nils Larsson ett slag så han sjönk ner på knäna men han släppte inte taget om knöltpåken. Den sansade delen av publiken hjälpte sedan till så att skojaren blev övermannad och inburad.

Fram på hösten , sedan skörden bärgats, anordnades idrottstävlingar. Ibland var det travsport och ibland med hästarna spända för en sulky. En gång sprang hjulet av kärran för den som ledde endast några steg från målet, men kusen hoppade raskt av och stöttade kärran in i mål och fick första pris och en rungande applåd på köpet. Det var en slaktardräng hos slaktare Fogelberg i

Kvarnby som körde den gången. Dessa tävlingar lockade mycket folk.

Detta var i tivolits glansdagar. Sedan började folk få smak för sjöluft och strandbad och drog sig till stränderna. Nils Larsson blev med tiden en betrodd auktionsförrättare och avsade sig för den skull så småningom det riskfyllda uppdraget att vara polisman i Bökeberg.

De första åren av Bökebergs festplats historia, fram till år 1900, finns det ingen bättre dokumentation av än den som gjorts av **Erland Ripa** och som idag bl.a. finns i Trelleborgs Allehandas arkiv. Delar av den följande texten är hämtade ur denna dokumentation.

Bökeberg fick i och med Carl Schweitz en mycket duktig och driftig källarmästare som anordnade massor av aktiviteter på festplatsen som t.ex. folkdanser, ridtävlingar, skyttefester, idrottsevenemang m.m. Då han dessutom höll mycket hög klass på restaurangen fick Bökeberg verkligen en rivstart. Det sägs att Bökeberg betytt lika mycket för sydväst- skåningarna som Nalen betytt för Stockholmare. Festligt, fullsatt, folkligt.

Deltagarna i Svedala skytteförenings fest 1910, samlade vid ekpaviljongen.

1879

Den 11 maj öppnade Schweitz åter sin restaurang som nu utökades med karusell och skjutbana.

Carl Schweitz anställde en dräng, som hade till uppgift att dra runt karusellen.

Traktens ungar lärde sig snart att man skulle åka på förmiddagen, då blev det sex varv, som kostade 10 öre.

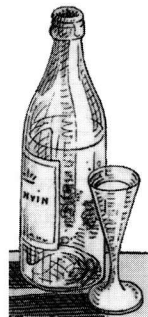
Senare på dagen då drängens huvud började kännas tungt och gången vingligare knappade han in på varven.

Vid 3-tiden på eftermiddagen

kunde den gode källarmästaren ej ens med de grövsta svordomar få drängen att gå mer än tre varv. Pauserna blev allt längre och suparna större.

Större sällskap förlade allt oftare sina sammankomster till denna ”herliga oas av böljande sädesfält”.

Så serverades t.ex. sexa åt 160 studenter från Lund, Uppsala, Köpenhamn och Kristiania, vilka bevistat jubelfesten i Köpenhamn och som önskade dricka ett avskedsglas med sina kamrater.

1882

Valborgsmässoafton öppnades Bökebergs restaurang och redan dagen efter ägde en stor skyttefest och stora travtävlingar rum.

I reklamen nämnes nu Bökeberg som, ”Skånes wackraste och mest storartade Tivoli.....”

Den 6 juni firade kungaparet silverbröllop och Schweitz celebrerade tillfället med att servera 8 rätter mat för 3:- kuvertet !! Taffelmusik.

En speciell Bökebergstidning, BÖKEBERGS NISSE; tryckt å Trelleborgs Allehandas tryckeri, såg dagens ljus 1882. I dess presentation heter det:

”Bökebergs Nisse” har härmed äran presentera sig för en vördad allmänhet, åt hvars välvilja han på fullt allvar anförtror sig. Han framträder helt blygsamt, utan förhoppningar på annat bifall än det flygtiga ögonblickets. Då den af hvardagslifvets qualm och möda uttröttade stadsbon i bokarnas svalkande skugga söker hvila och vederquickelse och efter väl inmundigad middag välbehagligt

utsträcker sina lemmar i doftande gröngräset, då vill Bökebergs-Nisse, när ögat tröttnat att stirra upp i det solglittrande löfverket, gifva sinnet förströelse och ögot hvila — om lyckan är god i en välgörande middagslur.

Bökebergs-Nisse älskar friheten och vill så litet som möjligt låta binda sig: han förbehåller sig därför rättighet att utkomma när det honom lyster. Dock vill han förbereda sina många vänner (som han idag hoppas förvärfva sig) på att han Midsommardagen den 24 juni d.ä. tänker glädja dem med ett andra nummer.

Au revoir "

Sannolikt utkom det inte fler än dessa båda nummer.

Ur Trelleborgs Allehanda 19 april 1884,

Bökebergs restauration.

Kommunalstämman i Hyby socken har nyligen beslutat att endast tillstyrka att restaurationen i Bökebergs skog får hållas tillgänglig under maj, juni och juli månader, men icke efter augusti månads ingång, enär nöjena i Bökeberg då vore till men för höstarbetet. Under denna del av den vackraste årstiden skulle alltså Bökebergs restauration vara stängd och detta af skäl som är mycket obetydligt, alldenstund Bökebergs skog mest besöks af en mängd stadsbor, hvilka icke deltaga i något höstarbete.

Länsstyrelsen ändrade detta till tiden 15 maj — 1 september.

På takterrassen berättas det att där satt ett antal breda gossar från de stora godsen runt om. Dom åt och drack, kanske mest drack. Till slut sade servitrisen att nu kunde det vara nog, nu fick man inte mera. Då säger en av gossarna från ett av de större godsen i trakten: Vad kostar hönshuset? Han blev förnärmad när han nekades servering. Han tänkte på ett hönshus som fanns bakom restaurangen när han uttryckte sig så.

Under de ca 100 år som restaurangen fanns till hade den bara 8 krögare.

Gurli Hellqvist

Källarmästare
på Bökebergs restaurang.

1877 - 1855 Carl Schweitz
1885 - 1908 Fröknarna Andersson
1908 - 1939 Erik Waldemar
Malmqvist
1939 - 1943 Sigrid Malmqvist
1943 - 1946 Olga Hellqvist
1946 - 1949 Calle Hellqvist
1949 - 1964 Ragnar Hansson
1965 - 1972 Gurli Hellqvist

Olga Hellqvist

Den förste krögaren var som tidigare nämnts Carl Schweitz. Han var en mycket driftig man och anordnade massor av aktiviteter i Bökeberg, t ex skönhetsstävlingar, kapplöpningar, boxningsmatcher m.m. Han kallades för Skånes nöjespappa nr ett. En skönhetsstävling blev ett stort fiasko. Inga skönheter anmälde sig. Man kallade in 6 flickor från Malmö Yllefabrik. Sköna var de verkligen inte. Publikerna fick rösta på dessa flickor. Efter mycket buande korades en av Malmöflickorna som den minst fula. Publikens missnöje var stort.

1891

Den 1 maj öppnade Bökeberg och den 4 maj lästes följande i Trelleborgs Allehanda:

"Bökebergs skog står nu i sin fulla prakt. Platsen har i några år varit mycket besökt icke blott under söndagarna utan även under de söckna. Och det är fint, hyggligt och anständigt folk, som reser dit. Bökeberg börjar sålunda resa sig ur det förfall, i vilket det i flera år varit sänkt. Det var förr om söndagarna besökt av huvudsakligen dansbanepublik, och en stor del av denna utgjordes av slagskämpar och lösaktiga kvinnor (skönhetsstävlingen ej att förglömma). Till stället fördel har nu en förändring inträtt....."

Bökebergs Skog. Skönhetstävling!!

Söndagen den 19 Augusti kommer Skönhetstävlingen att äga rum kl. 5 e. m. Ivar till många vackra flickor haiva anmält sig. Med kompetenta personer (herrar), som skola bedöma skönhetserna eller de vackraste, är aftal träffadt. Tävlingen kommer att försiggå på stora Dansbanan. Första priset 75 kr. samt myrtenkrona, andra priset 50 kr. och likaledes myrtenkrona, tredje priset en sidenklänning och ekekrans. Priserna komma att under fanfarer utdelas omedelbart efter ömdömet afkunnande.

Entré till skogen för hvarje herre 25 öre, hvar emot erhåller ett sidosedel, hvilket inbetalaren sger att efter eget bestämmande gifva åt någon af de flickor, som deltaga i tävlingen. Den som erhåller de flesta banden, förklarar såsom den skönaste. Ännu flera än redan anmälde antagas till tävlingen, om snar anmälän sker. Kl. 10 på aftonen afkunnas ett stort fyrverkeri.

Skogen ekläreras på aftonen med kulörta lyktor.

Extratåg

afgår från Bökeberg till Malmö kl. 10 1/2 på aftonen.

Bökeberg den 10 Augusti 1893.

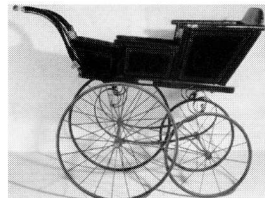
Carl Schweitz.

Som alltid lockade Pingsten stora människoskaror till Bökeberg. Pingstdagen cirka 10.000 och även Annandagen var tillströmningen stor.

Många stannade i Bökeberg hela pingsten och tältade i skogen vid sidan av den s.k. grusgropen. Då kunde där finnas hundratals tält. Några månader efter pingsten stod följande annons att läsa i Trelleborg Allehanda.

**Tvåmanstält använt en gång
bytes mot barnvagn.
Svar till 1152 F**

Tillställningar av nedanstående slag duggade tätt och gjorde Bökeberg till en vida känd och uppskattad festplats.

SKÅNES SÖDRA DISTRIKTSLOGE AF IOGT

Anordnar

STOR HEMBYGDSFEST

I

Bökebergs natursköna skog

Söndagen den 30 juni 1912

med början kl 12 middagen

Ur programmet:

*Tal för fosterlandet af ledamoten af riksdagens första kammare
kyrkoherde Sam Stadener från Ystad*

Tal i nykterhetsfrågan af amanuensen Gert Karlsson från Lund.

*Tal till ungdomen af ledamoten af riksdagens första kammare
adjunkt Olof Olsson från Göteborg*

Afslutningsord af faktor J A Düring från Ystad.

SÅNG af sångkören "Eol" från Lund

MUSIK av Malmö poliskårs orkester.

FOLKDANSER och FOLKLEKAR af lekstugor från Malmö och Ystad.

Bland andra danser äfven SKÖRDEDANSEN.

Efter programmets slut vidtager vid Tivoli-området stor fest

— STOR FOLKFEST —

med dans å tvänne dansbanor till kl 12 på natten.

SKOGEN ILLUMINERAS

*Festmärken å 25 öre tillhandahålles af nationalklädd ungdom
i skogen. Märkena bäres synliga.*

FULLSTÄNDIG NYKTERHETSSERVERING

*Besökande uppmanas iakttaga försiktighet med tändstickor samt
åthyda vaktens och komitérades tillsägelser.
Vägen till festplatsen markeras med flaggor.*

*Å Malmö – Ystads, Lund – Trelleborgs, Lund – Keflinge,
Böringe – Östratorps och Trelleborg – Rydsgårds jenrvägar
gäller för dagen*

ENKEL BILJETT FRAM OCH ÅTER !

Från Malmö, Ystad , Lund och Trelleborg afgå

EXTRATÅG

*till Bökeberg på f m samt tillbaka på aftonen å tider som
tillkännagifves genom annonser i pressen.*

Sommarens största och angenämaste fest !

KOMITÉRADE.

1900

Trots ruskig väderlek lockade kapplöpning åter en väldig skara människor till Bökeberg vid tvenne tillfällen.

Stor Folkfest och Kapplöpning Bökebergs skog!!!

Söndagen den 20 Juli

kommer den berömda snabbloparen herr C. Andersen från Köpenhamns Tivoli att uppträda härstädes. Herr Andersen har i löpslag öfverraskat så väl den tyska snabbloparen mr. Döbele som den engelska snabbloparen mr. King.

Kl. half 8 e. m. börjar kapplöpningen på en 12 eng. mil lång bana, och kunna deruti deltaga ridande, körande och snabblopare. De som önska deltaga uti kapplöpningen torde samla sig hos underbeckhand mot en afgift af 3 kronor för hvarje häst senast kl. 12 f. m. kapplöpningstiden, då anmälningsstuden till kapplöpningen är slut.

Täfflingen för de ridande och körande skall ske i traf.

Tvenne pris utdelas.

Första priset 100 kronor.

Andra " 50 "

Skogen skivras med kulörta flaggor och lyktor. På aftonen albrånas bengaliska eldar och ett stort

brilljant fyrverkeri.

ÖRS! Efter festens slut afgår extra tåg från Bökeberg till Lund, Trelleborg & Malmö.

Bökeberg i Juli 1884.

Schweitz.

*"En av ryttarna klädd i flottig kaskbatt
, tjock vit yllebalsduk och trätöfflor!"*

Kapplöpningarna lockade mellan 2-300 skjutsar och något över 30 vagnar i tågsätten.

Seklets sista år blev de föregående lika. Skolutflykter, sångaruppträden, kapplöpningar och fyrverkeri omväxlade. Bökeberg kvarstår som ett av Skånes allra förnämsta sommar- förlustelseställen, dit ungdom såväl som äldre längtar till nyutslagna bokar, skogsluft och fågelsång, men dit även den med ett Tivoli förknippade speciella atmosfären med sin pikanta anstrykning av cirkus, lockar på sitt eget sätt.

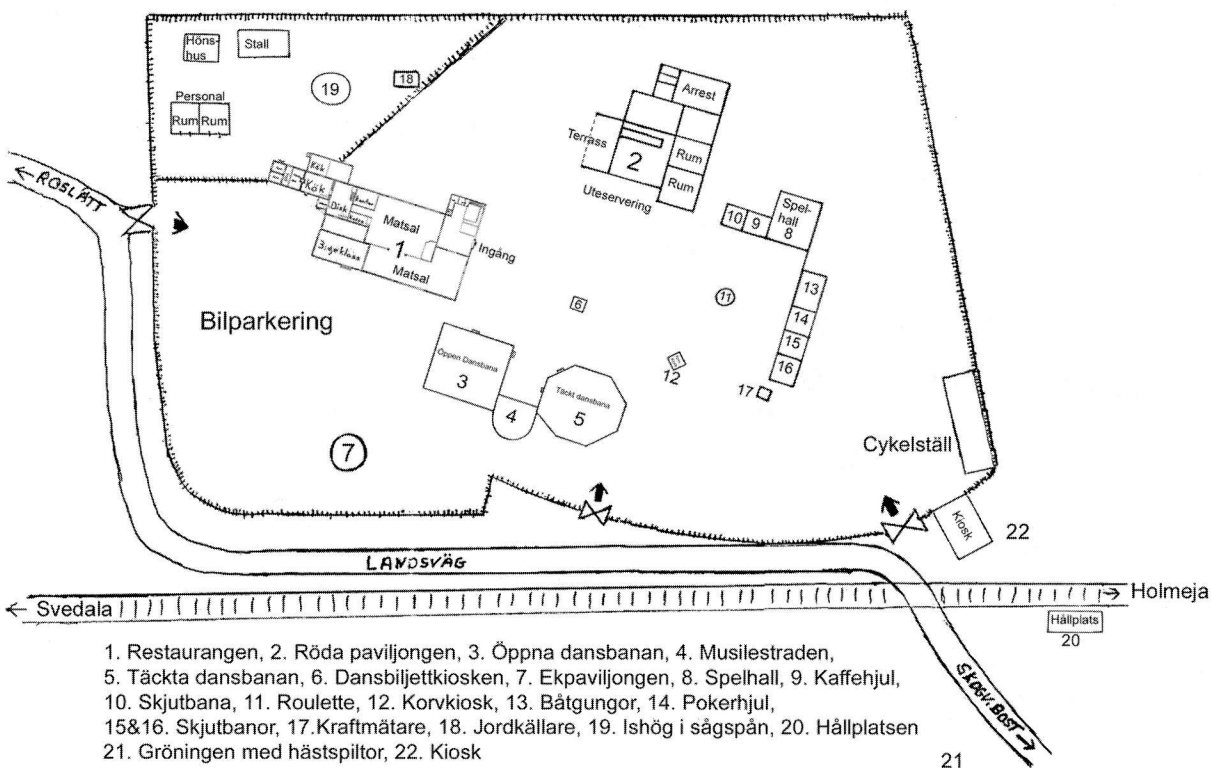

I början av 1900-talet när E.W. Malmqvist drev restaurangen arbetade hans dotter Greta som spritkassörska. Hon träffade då greve Stig Thott. Han var 27 år äldre än henne. Han var gift och hade tre barn. Dom träffade i hemlighet på Savoy i Malmö. Så småningom skilde han sig och gifte sig med Greta. Han var greve på Skabersjö och hon blev därmed en av Skånes främsta damer. Äktenskapet varade dock inte så länge, eftersom Stig Thott omkom i en flygolycka

1948. Då flyttade Greta till Bökebergsslätt, eller "vita huset" som Hjalmar Gullberg kallade det.

Hur såg då festplatsen ut ?

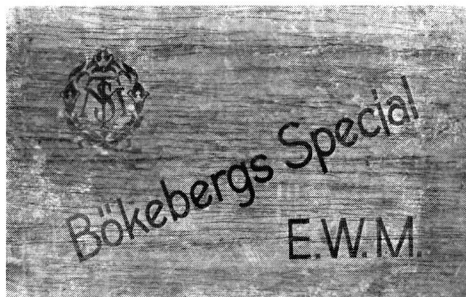
Restaurangen höll en mycket hög standard. Som synes av bilden hade man vita linne servetter. Snaps och vinglas var graverade med "Bökebergs sommarrestaurang". Inga IKEA-glas här inte. Även besticken var graverade. Tallrikarna hade ingraverat "Bökebergs sommarrestaurant" samt en eklövsgren och en bård runt hela tallriken. Allt i lila färg.

Bökebergs Sommarrestaurang

Telefon 22 Holmeja

FULLSTÄNDIGA RÄTTIGHETER

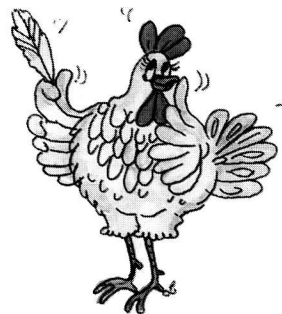

Restaurangen höll sig även med egna specialtillverkade cigarrer. Cigarlådan var även den specialtillverkad där varje cigar hade sin plats och sitt nummer. Initialerna E.W.M. på locket är krögaren Erik Waldemar Malmqvists.

På söndagarna spelade i matsalen Thure W Nilsson, även kallad "Thure skomagare" (han hade skomakeri i Svedala), fiol, ackompanjerad av sin hustru på piano.

Ställets specialitet var vårkyckling. Att åka till Bökeberg på söndagen och äta vårkyckling ansågs nästan som en lika stor upplevelse som att äta tournedos Gabrielle på Operakällaren i Stockholm. Bakom restaurangen fanns en hönsgård där hönsen sprang fritt.

Vid sidan om restaurangen låg ett personalhus där personalen bodde om de inte hade sitt hem i närheten. Personalen på restaurangen var till största delen kvinnlig med undantag av källar- mästaren och en dräng. Den kvinnliga personalen bestod av en hushållerska, en kallskänka, två diskerskor, två servitriser samt en spritkassörska (i flera år Greta Malmqvist). Utanför personalhuset hängde en massa herrar när dansen var slut på kvällen. En kväll var det ovanligt livlig i hönshuset och en av flickorna, som var trött på herrarnas närgångenhet sa ” jag tror minsann att herrarna går löst på hönsen när dom inte får oss”.

I 3:dje klassrestaurangen (bakfickan) serverades liksom på alla s.k. bolagskrogar 15 cl sprit, dvs 2 vita och en brun (två renat och en konjak). Detta serverades tillsammans med mat som oftast bestod av det billigaste, nämligen en smörgås eller en krustad. Maten åkte ut och in från köket utan att ätas. En gång klagade en gäst på att smörgåsen inte såg riktigt fräsch ut. Oj, sade servitrisen, skall ni äta den . Så försvann hon ut i köket och återkom med något aptitligare.

BÖKEBERGS SOMMARRESTAURANG							
TEL. HOLMEJA 22							
Bord	H.	D.	Cl.	Kl.	Serv.	Dato	
Bord.	10	10	90	16	7	7/2	
2.0 Lunch					90:	—	
17 öl					12:	75	
2 smörgåsar					1:	50	
5 läsk					3:	25	
17 sker.					23:	80	
2. creamult.					3:	80	
1 renat					1:	10	
3/1 m 8					54:	—	
					190	20	
10 90 00					19	05	
Kr:					209	25	
049233							

Färghandlare John Hansson i Svedala hade dubbelbröllop för två av sina döttrar. Den ena av dem gifte sig med en man från Stockholm och av den anledningen var många nedresta för att bevista bröllopet. Man bodde över i Svedala och John Hansson bjöd på lunch dagen efter innan man skulle resa hem igen.

Han bjöd dem på Bökebergs sommarrestaurang. Man var 20 personer och notan slutade på 209:25 kr. inte dåligt för 20 personer med mat, snaps och vin, ca 10 kr per person och året var 1950 !

Kraftmätaren i Bökeberg sköttes i många år av en man som hette Lindqvist. Han var från Lund. Han kom varje vår till Bökeberg och bodde sedan hela säsongen i tält. Han sade alltid att den dag ha slutade i Bökeberg skulle han dö. Han kom det året han fyllde 89 år. Nästa år kom han inte och mycket riktigt, han dog det året, 90 år gammal.

(berättat av Göte Jönsson)

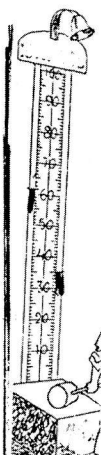
Redaktör Per Roijer på Sydsvenska Dagbladet efterlyste i början av år 1990, i tidningen, minnen från Bökeberg och det kom in många svar. Detta resulterade i en lång artikelserie med Bökebergsminnen. Några återges här med tillstånd av Per Roijer.

Restaurangen höll som tidigare nämnts hög standard med linnedukar och linneservetter. Gästerna måste vara propert klädda. Det sägs att en Edvard Persson en gång blev nekad tillträde därför att han saknade slips. En annan gång kom han tillsammans med hustru Mim och deras hund. Man nekades först tillträde – hund fick man inte ha i matsalen. Eftersom det var lite folk i matsalen just då gjorde källarmästare Malmqvist ett undantag. När paret kom till desserten tog Mim upp hunden i knäet och hällde upp grädde på ett fat. Där satt den med vid bordet och lapade i sig. Detta fick passera då ju Edvard Persson var en riktig kändis.

Slagsmål om styrka i Bökeberg

Slagsmål var det på söndagskvällen i Bökeberg. Stridsäpplet var prestationerna på kraftmätaren. Den ene fick ideligen fullträffar medan den andre inte var lika skicklig. Det förtörnade den sistnämnde så att han gav kraftkari en snyting och därmed var slagsmålet i full gång. Först sedan den ene finkats blev det lugnt igen.

I Falstaff Fakirs (pseudonym för Axel Wallengren) "Vitterlek" står att läsa att ett filatelistmöte avhållits i Lund. Efter mötets slut avreste deltagarna till Bökebergs restaurang, där man en gemensam middag avåts under animerad stämning, till ett pris av 1:50-, och som betalades med tre stycken 50-öres frimärken. En särskilt beställd soppa, kokt på gamla flottiga 5-pfennigs-märken avdracks med hjältemodig förtjusning. Belåtna återvände deltagarna sedan till Lund

Under hela andra världskriget var svenska militärer förlagda till Bökeberg och Bökebergsslätt. Uppe på slottet inkvarterades ett kompani kavallerister. Greve Stig Thott hade precis renoverat slottet och bl.a. lagt in nya parkettgolv. Han blev inte glad när dom monterade upp våningssängar av järn och kavalleristerna klampade in på det nylagda parkettgolvet med sina grova marschkängor med isbroddar på.

På sluttningen ner mot sjön, nedanför slottet, inkvarterades en tysk u-båts-besättning i ett tältläger. U-båten hade strandat i Skälderviken och besättningen transporterades till Bökeberg. Vid sidan om tyskarna internerades ett antal baltiska flyktingar, som kom från Bornholm. Det kom till kontroverser mellan tyskarna och balterna. Det var många som fick anlita sjukstugan, flera allvarligt skadade.

Under hela kriget var Bökebergs restaurang och festplats öppna som vanligt under sommarhalvåret. Vintertid användes köket som sjukstuga och matsalen som sjuksal.

Flera svenska militärer tålde inte de stränga vintrarna i början av 1940-talet och fick också läggas in på "sjukhuset". Efter en tid skickades tyskarna vidare till läger i Småland och därefter tillbaka hem igen. Balterna utvisades till Sovjetunionen under dramatiska omständigheter. Tre balter tog sina liv heller än att komma till Sovjet.

Erland Ripa konstaterade att Bökeberg var ett av Skånes förnämsta sommarförlustelseställen, med både underbar natur och tivoli som lockar. Detta bekräftas av att en familj, långt in på 1900-talet, gick till fots 1,5 mil hemifrån och till Bökeberg, där man vid framkomsten slog sig ner i den sköna skogen och intog en picknick. Sedan gjorde man ett besök på tivolit innan det var dags att gå hem igen. Man går inte 3 mil om det inte är något som har en stor dragningskraft.

Förutom huvudrestaurangen med dess "bakficka" tillkom så småningom Röda paviljongen, en utställningspaviljong som flyttades från Baltiska utställningen i Malmö (1914) till Bökeberg. I denna fanns en enklare servering (öl, läsk, kaffe, kakor, smörgåsar).

Göte Jönsson, cykelhandlare från Svedala, började arbeta som ung, på 1930-talet, på festplatsen och 1948 kunde han överta tivolit. Han köpte 1965 Röda paviljongen och blev delägare i restaurangen. Samarbetet med källarmästaren fungerade inte så bra, det blev istället så att Göte Jönsson med fru skötte Röda paviljongen och tivolit medan Gullan Hellqvist drev restaurangen.

Bland de orkestrar som spelat i Bökeberg kan nämnas The Hot Boys, med Kalle Karlberg som kapellmästare. I denna orkester spelade, under två somrar, en violinist vid namn Boris Asernikow. Han var då så populär så han kallades ibland Bökebergs Svend Asmussen.

Många stora evenemang förlades till Bökeberg, t.ex. Åbjörn Andersons 60-årsjubileum.

Bökebergsmiljön har lockat till flera filminspelningar t.ex. Bo Widerbergs "Barnvagnen" och hans film "Elvira Madigan". Elvira

Madigan (egentligen Hedvig Jensen) cirkusartist (1867-1889) ryktbar efter sin död pga hennes av J L Saxon besungna kärlekssaga med löjtnant Sixten Sparre (1854-1889). De sökte båda döden gemensamt under ett besök i Danmark. Till 100-årsminnet av Elvira Madigans födelse spelade Europafilm in en film om hennes och Sixten Sparres kärlekssaga. Många scener är inspelade i ekhagarna vid Bökeberg. Elvira Madigan spelades av Pia Degermark, som endast var 17 år vid detta tillfälle. Den vecka som inspelningarna pågick i Bökeberg bodde Pia D. på järnvägshotellet i Svedala. Detta hotell, liksom Bökebergs sommarrestaurang, innehades då av källarmästare Gulli Hellqvist. När filmsällskapet åt i matsalen spelade pianisten där Elvira Madigan-visan:

*Sorgelika saker hända
Än i våra dar minsann
Sorgelikast är dock denna –
Den om fröken Madigan.*

Bökeberg

När undertecknad övertagit restaurang, kafé och fest-plats och detsamma genomgått en större renovering står vi nu rustade att inbjuda Eder till sommarens festligheter.

- ★ Skogen är utslagen och står i sin spädaste och vackraste grönska.
- ★ Passa på tillfället och njut av en underbar weekend.
- ★ Restaurangen har borden dukade för en god söndagslunch, med underhållningsmusik.
- ★ Lördag även dans i matsalen.

Kaffet på Röda paviljongen är nylagat och gott. Vi serverar ute och inne och vi spelar därtill. Under hela sommaren blir det utodans efter fina orkestrar. Närmast på programmet står GERT NORDSTRANDS och KRASSOWS.

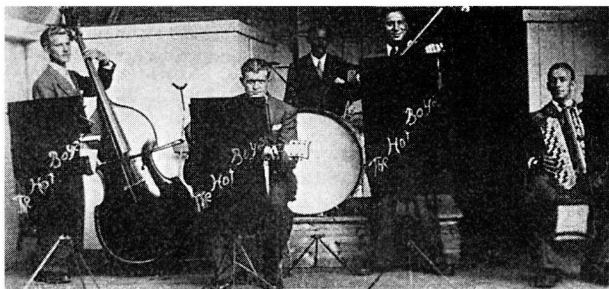
- ★ Bökebergs natursköna trakt är lämplig utflyktsort för skolor och föreningar.
- ★ Önakas förtäring emottages beställningar per tel.

Restaurangen med fullständiga rättigheter tel. 491022, 400084
Röda paviljongen med servering av kaffe, öl och läskedrycker
tel. 481076, 400496.

- ★ Vi lovar att göra allt för att Ni skall trivas med skogen, omgivningen och med oss!

★ VÄLKOMNA!

GULLAN HELLQUIST — GÖTE JÖNSSON

Efterhand som åren gick tilltog bråk och fylleri alltmer i Bökeberg. Festplatsen hade inte samma lockelse som förut, människor skaffade sig bil och kunde lätt ta sig till badstränderna. Det slutade med att restaurangen upphörde år 1972. Den och tivolit revs året därpå. Göte Jönsson behöll den Röda paviljongen och fortsatte där serveringen ytterligare några år fram till 1977. Året därpå hölls auktion på inventarierna och Röda paviljongen revs. Därmed gick en epok i graven efter nästan 100 år.

Genast uppkom tanken på att resa en minnessten över Bökebergs festplats och restaurang. Detta förverkligades med hjälp av Holmeja byalag och Eric Mårtensson, intendent på Svaneholms slottsmuseum. Stenen restes på en kulle där tidigare den sk ekpaviljongen stod. Stenen avtäcktes av Greta Thott pingsten 1990.

Eke paviljongen

*Det fanns i Bökeberg en höjd lite
bakom dansbanerna, där var byggt en lite
säregen byggnad, en paviljong av grenar från
ekar, med tak som skyddade mot regn.*

*Den trolldom som fanns i detta
grenverk är kanske skriven i många
ungdomars minne. Med den romantiska
klangen från dansorkestern från banorna och
den ljumma nattluft, var lyckan.*

*Var tid har sin stil, förr med ett
dragspel och en fiol, sedermera med hel orkester
måhända med sax, trumpet, trummor och som
fyllde den tidens stil. Men allt fanns då för att
fylla den stämning i denna unika skapelse, där
amor nog var närvarande.*

*Varför rå tiden så att allt gammalt och
fint skall röjas undan och lämnas kvar åt
minnen blott. Var det inte en lycka om mycket
av det fått leva kvar och skapat harmoni och
lycka än i dag.*

Tankar av Sven Malmborn

I ekpaviljongen har många unga suttit och förklarat varandra evig kärlek. Många äldre har suttit och mediterat över livet.

Bökeberg i litteraturen

Eric Mårtensson , känd bl.a. som intendent på Svaneholms museum, har gett en utförlig beskrivning av denna del i sin skrift ”Bökeberg, ett stycke skånsk natur i historia och dikt”.

Mången skald har genom tiderna funnit inspiration under Bökebergs lummiga bokkronor. Mycket handlar om nostalgiska hyllningar till olika ungdomsupplevelser.

Författaren Anders Österling har i dikten ”Sommarstykke” skildrat en färd i charabang från Skurup till Bökebergs skog och tivoli.

*Det gröna tivoli till välkomst flaggar,
som i ett guldmoln kуска de förbi mig,
och allra sist i kavalkaden vaggar
en charabang med töser – nej, håll i mej !*

Naturligtvis måste också Hjalmar Gullberg nämnas bland Bökebergsdiktarna. Han bodde delar av de sista 10 åren av sitt liv på Bökebergsslätt, eller som han själv kallade det, ”Det vita huset vid Yddingen, mitt hem och några somras hem för sången”. Efter lång tystnad gav han ut ”Terziner i okonstens tid” med dikter från bl.a. bokskogen och Yddingesjön, t.ex.

”Liljekonvaljer”, ”Häger vid bryggan” och ”Vildgässens rop”.

I hans sista diktsamling ”Ögon, läppar” finns dikterna ”Bokskog första maj” och ”Midsommar Bökebergsslätt”.

Hans avskedsdikt till Greta Thott blev
” Det stod i brevet”.

*Vad du är hos mig är det vita huset
som var ditt hem och blev i solnedgången
innan jag låg med ansiktet i gruset
mitt hem och några sommars hem för sången
till dig och skogen och det vita huset*

Bökeberg och konstnärer

Den underbara Bökebergsnaturen har lockat många konstnärer att måla i området.

En flitig konstnär från bygden var Svedalabon Thore Malmros. Han var mycket produktiv och målade en hel del från Bökeberg. Det hänger säkert en tavla av honom i många Svedalahem.

En annan konstnär i grannskapet är Kjell Wihlborg. Han har gjort finstämda litografier av torpen och gårdarna kring Yddingen. Vissa av dessa användes som diplom vid tävlingen ”Yddingen Runt”.

Denna Bökebergskavalkad började med att framhäva den uppskattade naturen i Bökeberg. Avslutningen får bli i samma stil med Gabriel Jönssons ord om nyutslagen bokskog.

Om jag kommer till paradiset,
vill jag ha semester den veckan
som bokskogen slår ut.

Gabriel Jönsson

Bearbetning:

Bo Sahlée

Källor och litteratur:

Erland Ripas arkiv

Trelleborgs Allehandas arkiv

Byahornet nr 3 / 1952

Svedala genom tiderna

Holmeja Byalag, ”Till minnet av en svunnen glans”.

Per Rojer, SDS 1990, artikelserier ”Bökebergsminnen”

Erik Mårtensson, ”Bökeberg, ett stycke skånsk natur i historia och dikt”

Hjalmar Gullberg, dikter ur samlingarna ”Terziner i konstens tid” och
”Ögon, läppar”.

Biografen som samhällets spegel

Några anteckningar om Regina, Casino och Flamman i Svedala
av Christer Neleryd

Det har funnits två fasta biografer i Svedala – Reginateatern och Casinoteatern/Flamman. Deras historia, liksom filmens, löper parallellt med utvecklingen av det moderna samhället. Filmen är en del av moderniteten. Svedalas ekonomiska och kulturella utveckling speglas därför i dessa nöjeslokalers tillkomst, utveckling och nedgång.

I denna artikel gör vi några nedslag i Svedalas, dess biografers och filmens historia. Vi skall följa Reginas och Casinoteaterns tillkomst och utveckling och möta några av de personer som satsade energi och pengar på att bygga biografer i den expanderande stations- och industriorten. Vad var det som fick dem att tro på detta nya medium under 1900-talets första decennier? Artikeln ger också en inblick i hur biograferna genom åren har använts av Svedalaborna och deras betydelse i ortens sociala liv.

Artikelförfattaren har inte ambitionen att ge en fullständig historik över Svedalas film- och biografhistoria. Däremot kan dessa anteckningar om ett stycke nöjeshistoria förhoppningsvis stimulera till reflektioner över ortens identitet och vilken betydelse kulturaktiviteter och evenemangslokaler haft och har för det sociala livet i ett samhälle som Svedala.

Filmen föds

Film visades för publik första gången 1895. Auguste och Louis Lumière gjorde sensation på ett café i Paris med rörliga bilder från sin kombinerade filmkamera och projektor. Sommaren 1896 var det dags för svensk premiär. På Industri- och slöjdställningen i Malmö, i en teaterbyggnad i morisk stil, visades rörliga bilder från ”kinematografen från Paris”. Evenemanget väckte ett enormt uppseende. 140.000 människor lär ha sett bilderna under utställningsmånaderna. En minnessten finns idag på platsen, i Pilstorpsparken vid Helmfeltsgatan i Malmö. Det var oansenliga filmsnuttar som flimrade förbi: arbetare lämnar fabriken, en dam med hund på promenad i parken, hästdroska passerar etc (*Bergengren 1977*). Men det som fascinerade åskådarna var inte innehållet utan själva beskådandet av detta underverk, det magiska i att se, till synes, levande människor röra sig där framme på duken och mötet med det moderna.

Under åren kring sekelskiftet 1900 spred sig filmen snabbt över landet. Kringresande entreprenörer hyrde in sig i godtemplarlokaler, kyrkor, församlingshus, Folkets hus och teatrar och hade där sina filmföreställningar. Intresset var stort överallt. Det var publik i alla åldrar och från alla skikt i samhället som kom. Projektorn, detta melanting mellan stålhäst och trollerimaskin, stod mitt i församlingen. Själva tekniken var en del av attraktionen. Och maskinisten gjorde entré som föreställningens hjälte (Eklund 1979).

Filmen kom tidigt till Svedala. Det var inte så konstigt. Här fanns ett naturligt publikunderlag. Får att få en bakgrund skall vi, innan vi följer filmens ankomst till Svedala, se hur detta samhälle hade utvecklats under årtiondena fram till sekelskiftet 1900.

Svedalas snabba expansion

Tätorten Svedala expanderade kraftigt under slutet av 1800-talet. Då järnvägarna Malmö-Ystad och Trelleborg-Svedala-Lund öppnades 1874 respektive 1875 fanns endast några få hus där den nuvarande tätorten ligger. En planlagd bebyggelse växte fram under de följande årtiondena, från järnvägsstationen och utmed Storgatan och Stortorget. År 1900 bodde 1408 personer i det då nybildade municipalsamhället. Utbyggnaden av järnvägen hade gett möjlighet till en kraftig industriell utveckling. 1882 förlade AB Åbjörn Andersson (numera Sandvik AB) sitt gjuteri hit. Senare uppfördes bland annat råsockerfabrik och tegelbruk. Mindre företag och hantverk utvecklades jämsides (Karlsson 1982).

Svedala var en av de orter i landet som under några årtionden i slutet av 1800-talet växte upp från ingenting till dynamiskt stations- och industrisamhälle. Många av dem, Eslöv, Hässleholm, Nässjö och kanske även Svedala, har ibland fått sig tilldelade en stämpel som ”tråkiga” orter. Detta epitet är nog lite missvisande. Senare års forskning inom bland annat historia och nationalekonomi har, tvärtom, pekat på stations-samhällenas nyckelroll i den ekonomiska och kulturella omvandlingen av Sverige. Suget efter arbetskraft i den snabbt växande industrin lockade lågavlönade jordbruksarbetare till dessa industriorter, där de kunde få en rejäl ökning av sin levnadsstandard. För många blev flyttningen till den närbelägna tätorten ett lockande alternativ till en emigration över Atlanten (Aronsson 1999).

Denna utveckling innebar att stations- och industriorterna blev en mötesplats mellan landsbygdskulturen och tidens nya strömningar. Nya idéer och organisationsformer, marknadsimpulser och entreprenörer mötte traditionella idéer, sockenstämmor, bönder och billig arbetskraft från landsbygden. Här skapades det nya dynamiska

Sverige, som under knappt ett århundrade omvandlades från ett av Europas fattigaste länder till ett högindustrialiserat välfärdssamhälle (*Aronsson 1999*). Orter som Svedala var motorn i moderniseringen av Sverige, i lika hög grad som storstäderna. Här fanns arbetsmöjligheterna. Här gavs chansen till en förbättring av levnadsvillkoren. Här växte moderna livsformer fram.

Svedala hade i början av 1900-talet en relativt ung befolkning, till stor del sysselsatt i industrin. Många hade fått bättre inkomster än vad de varit vana vid som lantarbetare. Självkänslan för individen och för orten stärktes. Föreningslivet blomstrade. Nykterhetsorganisationer, fackföreningar, idrottsföreningar, kulturföreningar, religiösa organisationer bildades. Ett begynnande kultur- och nöjesliv kunde skönjas. I början av 1900-talet öppnades exempelvis flera caféer i Svedala.

Bion gör entré

Det ungdomliga, växande industrisamhället Svedala bör alltså ha varit en intressant marknad för dem som sysslade med det nya mediet film. Det var alltså ambulanderande filmföreläsare, med portabla projektorer, som erbjöd bio på den svenska landsorten åren efter 1896. När den allra första visningen i Svedala ägde rum har inte med säkerhet kunnat fastställas. *Karleric Liljedahl*, som inventerat Trelleborgs och Södersläotts biografteater "...ämnade ge föreläsningar af lefvande bilder å Sparbankssalen i Svedala hvarje tisdag...". Om dessa planer fullföljdes är okänt, men om så blev fallet är detta den första kända dokumentationen av filmvisning i Svedala. Det finns därefter säker dokumentation av enskilda visningar vid ett flertal tillfällen under åren 1906 – 1914. De ägde rum i den nämnda banklokalen eller i Folkets hus (*Liljedahl 2004*).

Utbudet vid filmvisningarna under de första åren på 1900-talet var fortfarande tämligen torftigt. Det var lösryckta snuttar, ofta utan sammanhängande handling. Ännu en tid hade filmen ett sensationsvärde som kunde utnyttjas, åtminstone på landsorten. Men snart började folk att tröttna på filmutbudet. Innehållet väckte inte längre nyfikenhet. Man kan säga att filmbranschen genomlevde sin första kris under några år kring 1900 (*Bergengren 1977*).

Räddningen kom från USA, där underhållningsfilmer började produceras. Med filmer som *Resan till månen* (1902) och *Den stora tågplundringen* (1903) fick filmen sitt verkliga kommersiella genombrott.

Detta medförde att filmvisningarna började flytta in till fasta biografteatrar. I Skåne, liksom på andra håll, var det de största städerna som låg först i utvecklingen. I

Malmö var utvecklingen lavinartad. 25 nya biografier öppnades 1904 – 1914. De mindre orterna låg några år efter i denna utveckling.

Under pionjärfåren väckte filmvisningarna uppseende i alla samhällskretsar. Skådeplats var, som vi har sett, det etablerade samhällets salonger. När filmen blev en egen konstform och flyttade in i egna lokaler, skedde en omsvängning i attityder. Bio blev ett enkelt nöje, tillgängligt för de lägre samhällsklasserna. I samhällets ledande kretsar kunde man ha en lite nedlåtande attityd till det som försiggick på biograferna. Det finns exempel på upprop och aktioner där samhällets etablerade ville stoppa biovisningar, eftersom de ansågs vara skadliga för ungdomen.

I Svedala var publiken hänvisad till ambulerande visningar fram till början av 1910-talet. Publikunderlaget borde ha varit stabilt med en snabbt växande arbetarklass. Därför tycks också en mer fast biografverksamhet ha etablerats ganska tidigt här. ”Svedala Stora Elektriska Biografteater” hade regelbundna visningar 1912 på Folkets Hus. Verksamheten förefaller då ha varit etablerad sedan en tid tillbaka. Dessa visningar tycks ha försiggått parallellt med att ambulerande filmsällskap har varit aktiva på orten (*Liliedahl 2004*).

Regina – den första fasta biografen

Det skulle dröja till 1912 innan Svedala fick sin första biograf (*Liliedahl 2004*). Med detta menar vi en salong som var speciellt byggd för att visa film. Biografen hette Regina och den fanns på Storgatan 23. På platsen finns idag ett nyare hus. Ingången till Regina låg ungefär där Flora Blommor finns idag.

Initiativtagare och ägare till biografen var Karl Pettersson, en framsynt och djärv entreprenör, en handlingens man som såg möjligheterna i det expanderande Svedala. Han hade flyttat från Lund till Svedala 1905. Han köpte fastigheten Storgatan 23 och startade där ett garveri.

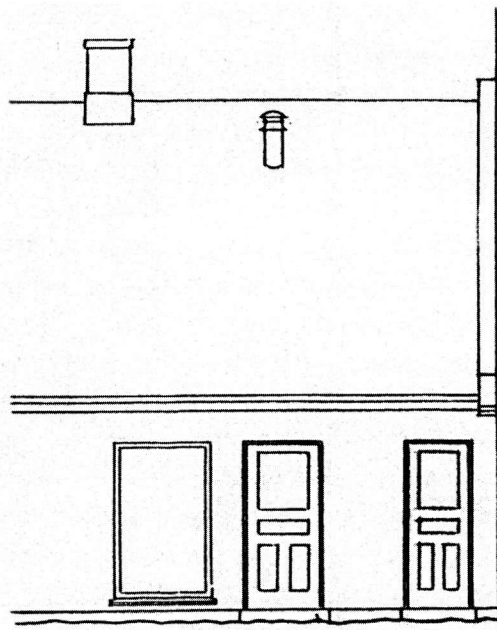
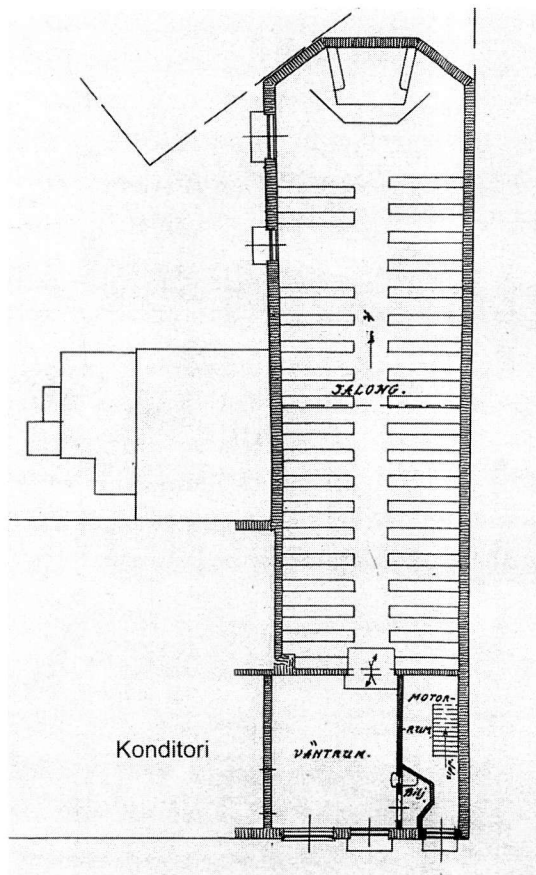
Karl Pettersson

Under de närmaste årtiondena expanderade hans affärsverksamhet i kvarteret. Han öppnade bageri och café 1907. Hans fru och så småningom även döttrarna drev detta café som sedermera blev känt som Lindvalls konditori. Den som fördjupar sig i byggnadsnämndshandlingar från det dåvarande municipalsamhället Svedala finner spår av en hektisk verksamhet i Petterssons kvarter under de här åren. Han byggde, förbättrade och expanderade. Utvecklingstakten var imponerande. Det var inte alltid han hade tid att vänta på bygglov. Vid något tillfälle fick nämnden ampert kräva att Pettersson skulle komma in med ritningar på en redan påbörjad nybyggnad. Det var bråttom i Karl Petterssons värld.

I kvarteret fanns garveri, bageri, café och en affärslokal då Pettersson började bygga biografen. Den stod klar 1912. Den utgjordes av en tillbyggnad till caféet. Ena kortsidan inrymde entrén och låg utåt Storgatan. Huskroppen sträckte sig i öst-västlig riktning in mot tomten. Den andra kortsidan låg nära gränsen mot slaktare Ahlms trädgård. Karl Petterssons vision var att biografen skulle vara något som på modernt företagsekonomiskt språk kallas ”komplementvara” till caféet. Den skulle dra kunder

Storgatan 23, där Florablommor finns idag. Reginateaterns skylt över ingången utåt Storgatan syns längst bort i bilden. Själva teatern och biosalongen låg bakom huset. Hitom ingången hade familjen Pettersson sitt konditori och café.

ÅS JÖRGENSEN.

till caféet och vice versa. Därför byggde han från början in en dörr mellan caféet och biografens foajé. Att film var en kommersiellt gångbar affärsidé kunde Pettersson vid den här tiden se i Svedala, och i ännu högre grad i städer som Malmö, Lund och Trelleborg.

Totalt kunde Reginateatern ta in 143 åskådare. Säkerheten var, med dagens mått, tvivelaktig. Den tidens nitrattfilmer var otäckt eldfängda. Även om projektorn nu fanns i ett särskilt maskinrum skulle en brand kunna få förödande konsekvenser. Med tiden ställdes striktare säkerhetskrav och successivt förbättrades brandskyddet i Reginateaterns maskinrum.

Karl Pettersson höll aldrig själv i filmvisningarna. Reginateatern arrenderades från 1912 ut till Sture Cederberg i Kävlinge. Efter dennes död 1918 tog hans syster Selma över och hon kom sedan att stå för bioverksamheten fram till 1929 (*Liliedahl 2004*).

Regina Teatern

Svedala.

..... Förstklassig biograf

Föreställningar hvarje tisdag, onsdag,
fredag o. lördag kl. 7,10, 8,10 & 9,10 e. m.
Söndagar kl. 5,10, 6,10, 7,10, 8,10 & 9,10 e. m.

Inträde: I plats 50 öre, II plats 35 öre, III plats 25 öre.

Barn- och Familjeföreställningar
gifvas hvarje onsdag kl. 7,10 och
hvarje söndag kl. 5,10 e. m.

Inträde: Äldre 25 öre. Barn 10 öre.

Nytt program hvarje tisdag och fredag
Alltid senaste nyheter, med vackra scenerier
och spännande dramer.

🎭 Förstklassig musik 🎭

————— Se affischerna! —————

Affisch från 1913.

Reginateatern var en typisk representant för den första generationens stumfilmsbiografer. Över den oansenliga entrén ut mot Storgatan fanns en enkel plåtskylt. Man kom in i ett mycket litet väntrum, c:a 10 kvm. Salongen var långsmal, 5 x16 meter. Inredningen bestod av enkla träbänkar. Golvet var mörkt och sluttade kraftigt. En ensam kamin värmdde lokalen. Utsmyckningar saknades och lokalen gjorde ett spartanskt intryck. Detta var långt före biografernas grandiosa epok.

Ann-Marie (Ria) Kristensson kan berätta om ett besök, som hon gjorde tillsammans med några äldre flickor, på Reginateatern en nyårsafton i slutet av 1920-talet. Hon minns en smält kuslig miljö:

”Genom entrén från Storgatan kom man in i en mycket liten foajé. Golvbeläggningen där bestod av rödaktiga klinkers. Till höger fanns också en mycket liten biljettlucka. Själva salongen delades av en mittgång. Golvet var mörkt. Åskådarplatserna bestod av träbänkar. Även dessa var betsade i en mörkbrun färg. Hela salongen gav ett mörkt och lite dystert intryck. Efter föreställningen släpptes man ut via gården. Den omgavs av en ganska bråtig bebyggelse. Bland annat fanns garveriet här, vilket medförde en del obehagliga dofter från kemikalier. Hela miljön gjorde ett kusligt intryck på en liten flicka, och vi skyndade snabbt ut på Storgatan, via den lilla gränd som faktiskt finns kvar fortfarande.”

Reginateatern har beskrivits som ”murrig” och ”oansenlig” av äldre Svedalabor som minns sina besök där. Men detta är betraktelser som har präglats av senare tiders synsätt. För sin tid innebar Regina ett lyft för filmvisningen. Det var en för ändamålet byggd salong där bland annat den mörka färgsättningen förstärkte känslan av närvaro i filmens fantasivärld. Men Regina blev uppenbarligen snabbt passé. Det byggdes redan på 1910-talet biografer med en påkostad inredning där arkitekten försökte efterlikna de eleganta teatrarnas inredning. Det gällde att skapa en kulturell image för filmen. Ett exempel på en elegant biograf från den tiden är Scala i Ystad, invigd 1910. Den är idag den äldsta biografen i Sverige med till stor del intakt ursprunglig inredning. Regina i Svedala var alltså en biograf av betydligt enklare snitt.

Casinoteatern och stadsmässigheten

1920-talet innebar i Sverige en fortsatt utveckling mot allt flottare biografer med allt mer sofistikerade interiörer och exteriörer. I de större städerna hade jugendstilen under 1910-talet ersatts av nationalromantik. Under 1920-talet kom nyklassicism, art déco och antika influenser att dominera. Biografarkitekturen låg i spetsen för designutvecklingen. Den lyxkänsla som ofta förknippades med biobesöket, stod vid denna tid i

bjärt kontrast till de torftiga bostadsförhållanden som många levde under (*Furberg 2000*).

Denna utveckling på andra håll fick Reginateatern att framstå som hopplöst föråldrad. Den såg ju ut som biografer gjorde under 1900-talets allra första decennium. Men krafter hade länge varit på gång för att skapa en modernisering och förnyelse av biografverksamheten i Svedala. 1918 – 19 byggdes en ny modern biograf på Hantverkargatan i centrum av Svedala. Den kom att heta Casinoteatern. Den byggdes och ägdes under de första åren av Grand Bio AB. Invigningen ägde rum den 1 november 1919 (*Liliedahl 2004*). Den innebar ett rejält lyft för bion i Svedala, estetiskt, tekniskt, komfort- och säkerhetsmässigt.

Den nya biografens tillkomst och dess utformning har inte bara sin förklaring i tidens smak och branschens utveckling. Här finns också starka beröringspunkter med Svedalas tillväxt och ortens allt större betydelse för omlandet. Municipalsamhället Svedalas expansion hade fortsatt under 1910-talet. Samtidigt skedde en befolkningsminskning på den omgivande landsbygden. Bebyggelsen förtätades i samhällets centrala delar. 1919 omvandlades municipalsamhället till Svedala köping. Det var något som de styrande i Svedala hade eftersträvat en längre tid. För orten innebar detta bland

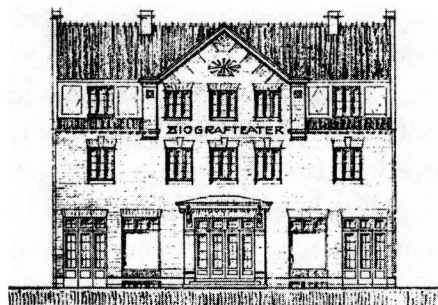

Tid för taklagsfest när biografen byggs 1919.

annat att fler stadsförordningar kom att gälla, däribland brand- och byggnadsstadga samt krav på stadsplan. Upphöjelsen till köping var ännu ett steg i riktning mot stadsmässighet. Svedalas roll som central handelsort för omlandet stärktes.

Casinoteatern hade ritats av Axel Stenborg. Den blev en stilren tegelbyggnad som pekade framåt mot 1920-talets enkla, eleganta formspråk.

Dess väggar är av röd handslagen tegel, som delvis är murat i mönster. Gavlarna är putsade i fält och bildar med teglet ett dekorativt mönster. Husets fasad mot gatan karaktäriseras av en putsad så kallad blindering, formad som en sol.

Det var för sin tid ett stort hus med Svedalas mått. Dess tillkomst var ett av flera exempel på en utveckling mot en mer storskalig bebyggelse av stadskaraktär i centrala Svedala. Casinoteatern utstrålade pondus och utvecklingsoptimism. En sådan biografbyggnad skulle inte vara malplacerad på, låt oss säga, Södra Förstadsgatan i Malmö.

I den inventering av tegelbebyggelse i Svedala som gjordes 1986 beskrev en arkitektgrupp vid Konsthögskolan i Stockholm Casinoteatern som "...en av Svedalas praktfullaste byggnader. Verksamhetens festliga karaktär följs upp i fasadens mönstermurning och det putsade dekorativa mönstret på gavelfasaderna. En stor gemytlig herre på Hantverkaregatan som ger trygghet åt grannhusen." (Franzén 1986)

Denna nya flotta biograf och teater invigdes alltså under Svedalas första år som köping. Sambandet kan knappast vara en tillfällighet. Det blir uppenbart när vi betraktar några av dem som var drivkrafter bakom projektet: Gustaf Bern och Johan Borg. Båda satt i styrelsen, Bern som ordförande, för Grand Bio AB, bolaget som byggde och ägde fastigheten. Båda hade en framträdande roll i politik och samhällsliv i Svedala under 1900-talets första årtionden.

Gustaf Bern var byggnadsingenjör, knuten till Åbjörn Andersson AB. Han hade redan år 1900 ritat företagets stilfulla kontorsbyggnad på Stationsplan. Han blev sedermera en av de ledande i bolaget. Parallellt med sin karriär i gjuteriföretaget ägnade han sig åt politik. Han fick ett stort inflytande på kommunalpolitiken under dessa år. Han var ordförande i köpingens kommunalfullmäktige 1919 – 1927. Utöver detta hade han ett flertal andra politiska uppdrag, bland annat som ordförande i byggnadsnämnden. Även i andra delar av samhällslivet satte han sina spår. Han satt i styrelsen för Svedala IF och var alltså en av grundarna av den nya Casinoteatern.

Johan Borg kan tyckas vara Berns motpol. Han var arbetarrörelsens man och en av pionjärerna i den fackliga centralorganisationen i Svedala. Han blev ansvarig för Folkets hus, ett av de förnämsta i landet, då det stod nybyggt 1908. Samma år blev han ordförande i arbetarekommunen. Han fick så småningom framträdande politiska uppdrag, bl a som ordförande i kommunalfullmäktige och kommunalnämnden under 1920- och 30-talen (*Karlsson 1982*).

Dessa båda tunga makthavare, den ene med förankring i näringslivet, den andre med djupa rötter i arbetarrörelsen, bestämde sig alltså för att satsa på ett biografbygge i Svedala i slutet av 1910-talet. Det säger en del om den pragmatiska samförståndsanda som rådde i den nyblivna köpingen. Men det var också ett tecken på en strävan i riktning mot modernisering, stadsmässighet och förfining både när det gällde stadsbilden och nöjesutbudet i köpingen. Borta var också ledande kretsars förakt för bion. Förutom dessa båda tunga politiker fanns provinsialläkaren Anders Ottosson i Grand Bios styrelse. Det var samhällets främsta företrädare som breddade vägen för bions utveckling i Svedala.

Med Casinoteatern fick biobesöket något av evenemangskaraktär även för Svedalaborna. Här möttes besökaren av en ny tids elegans. Foajén med rutmönstrat stengolv hade generösa mått. Två biljettluckor skulle ge besökarna god service. Här fanns en läktare med god överblick över salong och filmduk. Den nådde man via en imponerande trappa placerad i den östra delen av foajén. De som valde att sitta på parkett gick in via ingången i anslutning till entrén. Den moderna, eleganta salongen hade plats för 300 åskådare. Inredningen bestod av träbänkar med fallbara säten. Ridån hade en djupgrön färg och den var försedd med gyllene fransar.

Även säkerhetsmässigt levde Casinoteatern upp till den tidens krav. Maskinrummet med sina eldfångda rullar var förskansat bakom tjocka murade väggar.

Om upplevelsen av att besöka den nya biografen kunde *Doris Karsten* berätta:

”Jag flyttade från Örkelljunga till Svedala 1922 och började då arbeta på Excelsiors festsalar. På den tiden fanns det två nöjen för ungdomar på orten: att se på tågen eller att gå på bio. I skogsbygderna, där jag kom ifrån, fanns inga biografer. Mitt första besök på Casino 1922 var därför en stor upplevelse. Både filmen och själva biografmiljön gjorde sammantaget ett stort intryck på mig. Det var upplevelsen av lyx och elegans som etsade sig fast i minnet.”

Greta Nilsson började som liten flicka att gå på bio på Regina i slutet av 1910-talet. Hon kunde också berätta om hur hon fascinerades av den nya biografens elegans:

”Som barn bodde jag på Hantverkaregatan, mitt emot Casino. Den biografen var mycket modernare och finare än vad vi varit vana vid i Svedala. Inredningen var mera lyxig och biografen hade en läktare. På Casino fanns t o m vaktmästare, något jag inte minns från Regina. På Casino stod ibland Esther Sellberg för pianoackompanjemanget. Hon var för övrigt min pianolärarinna.”

Striden om Regina

Trots positiv uppmärksamhet och god publiktillströmning drabbades Grand Bio AB snart av problem av ett slag som, dessvärre förföljt Casinoteatern genom åren: dålig ekonomi. 1925 ansåg sig ägarna vara tvungna att höja hyran kraftigt. Selma Cederlund, som då stod för biografverksamheten, ansåg att höjningen skulle äventyra ekonomin i hennes företag. Därför beslutade hon att inte förnya sitt kontrakt med Grand Bio..

Ägarna stod nu utan hyresgäst och biografverksamheten riskerade att upphöra. Till råga på allt såg det ut som om den i stället skulle flytta tillbaka till Regina. Verksamheten där hade legat nere sedan oktober 1921. Selma Cederlund som hyrde både Casinoteatern och Regina hade då valt att satsa på den nya biografen. Hon hade dock kvar sitt hyreskontakt med Reginas ägare, Karl Pettersson. Hon ansökte nu om tillstånd hos landsfiskalen Einar Gullstrand om att åter få starta biografverksamhet på Regina. Gullstrand tillstyrkte men med förbehållet att maskinrummet av säkerhetsskäl skulle isoleras med brandhärdigt material.

Karl Pettersson ansökte om bygglov men byggnadsnämnden sade stopp. Utrymningsvägarna från salongen var för få och ”väntrumets” storlek för litet. Ritningarna godkändes inte. I egenskap av fastighetsägare överklagade Karl Pettersson nu till Länsstyrelsen. Petterssons respektive Byggnadsnämndens skriftväxling med Länsstyrelsen saknade inte poänger. Pettersson ansåg givetvis att Regina var i fullgott skick med de ändringar som landsfiskalen föreslagit. Han ansåg till och med att lokalerna när det gällde väntrum och utrymningsmöjligheter var jämförbar med Casinoteatern och åtskilliga biografer i Malmö. Det var nog en lätt överdrift.

Byggnadsnämnden svarade i sin skrivelse med en redogörelse för Casinoteaterns höga säkerhet och komfort. Dessutom lämnades en beskrivning över de ordningsproblem som det, enligt nämnden, bristfälliga väntrummet på Regina kunde skapa. Förutom att biopubliken fick utstå en olidlig trängsel därinne kunde det alltför ofta uppstå folksamling utanför biografen. Trottoaren på en av köpingens mest trafikerade gator

Svedala REGINA TEATERN

Lördag 11 jan. kl. 8 e. m., söndag 12 jan.

kl. 4, 6 och 8 e. m.

Fyrtornet och Släpvnagen Våra Vänners Vargjakt

Alla tiders roligaste Släpvnagsfilm.

OBS! Barn- och
Kl. 4 Familjeföreställning.
Musiken utföres av Casino-trion.

skulle då spärras av. Vissa kvällar kunde det visas upp till 3 föreställningar och arbetet med köpbildning skulle, enligt nämnden, bli så omfattande att köpingens polisstyrka inte skulle räcka till. Argumenten förefaller lite krystade och Länsstyrelsen gick på Karl Petterssons linje. Han fick sitt bygglov. Regina renoverades och kunde 1926 åter öppnas efter 5 år i malpåse.

Den här tvisten saknar inte pikanta detaljer. Nyckelperson var Gustaf Bern, som samtidigt satt på två stolar. Han var ordförande i Grand Bio AB, som ägde Casinoteatern, och samtidigt byggnadsnämndens ordförande.

de. Han deltog visserligen inte själv i några beslut i Reginaärendet, men bör indirekt ha kunnat påverka nämndens beslut. Det ligger nära till hands att misstänka att det var omsorger om Grand Bio AB som spelade en viss roll vid byggnadsnämndens ställningstagande. I det bolaget hade det etablerade Svedala satsat pengar. Det riskerade att stå utan hyresgäst och skulle förlora viktiga inkomster. Karl Pettersson skulle med låg hyra och, som byggnadsnämnden ansåg, dålig säkerhet och komfort skada Grand Bio ekonomiskt.

Men Reginastriden kan också ses ur en annan synvinkel. Det var ett möte mellan två världar - den handlingskraftige improvisatören och nybyggaren Karl Pettersson å den ena sidan samt köpingens politiska ledning och byråkrati å den andra. Och köpingens styrande var lika angelägna om moderniseringens fortskridande som att de olika stadsstadgorna skulle respekteras. Man kan riktigt se hur Gustaf Bern med flera rynkar på näsan åt Karl Petterssons krumbukter när han med sin enkla biograf utmanar Grand Bio och Casinoteatern, köpingens stolthet.

Stumfilmsbiograferna och dess pianister

Från 1926 till 1930 fanns det alltså två biografer som båda lockade med ett digert stumfilmsprogram varje vecka från september till april. Selma Cederberg hade alltså flyttat över sina visningar till Regina och på Casinoteatern hade Grand Bio äntligen fått en ny ansvarig för biografen, Lorentz Persson från Trelleborg (*Liliedahl* 2004).

Elfrida Pettersson

Under dessa sina sista år utvecklades stumfilmen till sin fulländning. Den hade fått ett bildspråk som hade gjort textremsorna överflödiga. Musiken blev därför allt viktigare som kompletterande stämningsskapare. Tonerna skulle följsamt ackompanjera och förstärka upplevelsen av det som hände på duken. Men musiken fanns ännu inte på filmrullen. Den skapades i biosalongen. Den var ofta så underhållande att många gick på bio enbart för musikens skull.

När det visades storfilm kunde Svedala-biograferna slå på stort och bjuda på orkestermusik. På Casino var det ofta Birger Bengtssons orkester som stod för musiken. På Regina kunde man ibland lyssna till Casinotrior. Men till vardags var det en ensam pianist som stod för musiken. På Casino underhöll ofta Esther Sellberg

(1899-1999) med sitt kraftfulla pianospel. På Regina hette stjärnorna Rachel Alm och Elfrida Pettersson (*Liljedahl 2004*).

Elfrida Pettersson, gift Lindvall, var dotter till Karl Pettersson och även verksam i familjeföretaget Petterssons café (sedermera Lindvalls konditori). Filmkvällar var kaféet ofta fyllt av gäster. Elfrida fick efter ruschen i kaféet snabbt ta av förklädet och skynda in i biosalongen. Där satt nu hennes kafégäster och väntade på att hon skulle slå an den första tonen på pianot så att filmen kunde börja. Elfrida Pettersson var en allroundkunnig pianist, med kuplettmelodier och marscher som specialiteter. Hon förberedde sig genom att läsa filmens handling i sammandrag någon vecka före premiären. Hon valde ut lämplig musik ur sin stora notsamling. Sedan övade hon in repertoaren. Att spela efter noter på föreställningen var omöjligt. Hon fick hålla ögonen på

duken för att hennes spel skulle få den rätta följsamheten och rytmen. Filmmusiken krävde en skicklig pianist med sinne för improvisationer.

Axplock ur 1920-talets filmrepertoar

Med två biografer hade Svedala ett förhållandevis rikt filmutbud under senare delen av 1920-talet. Kanske gjorde konkurrensen att de båda biografägarna försökte fånga publiken med nya sensationella filmer, musikunderhållning och journalfilmer.

Det som frapperar är bredden i utbudet, både när det gäller innehåll och ursprung. På Regina visades pålitliga underhållningsfilmer som *Vita Skvadronen*, en amerikansk äventyrsfilm med Ken Magnard och "hans underbart kloka häst Tarzan" (september 1928) samt den tyska *Emden – havets fribrytare* i samma genre. Casinoteatern lockade hösten 1928 bland annat med "säsongens stora musikfilm", den ryska

CASINO- SVEDALA TEATERN

Lördag kl. 8. Söndag 4, 6 & 8 e. m.

GÖSTA EKMANS

första

FÖR HENNES

svenska

SKULL

tal- & sång-

Barn äga tillträde.

film.

Balalaika med "rysk musik, rysk stämning, skönhet och charm" och med en film av de danska komikerna Fyrstörnet och Släpvagnen, *För Full fräs*. Den senare filmen ackompanjerades av en "stor schlagerorkester".

I utbudet fanns också filmer som idag är av cineastiskt intresse, exempelvis *Synd*, efter Strindbergs *Brott och Brott*, med Lars Hansson och Birgit Tengroth (Regina oktober 1929), D W Griffiths *Konflikten* (Regina december 1928) eller varför inte Charlie Chaplins *Ett hundliv* (Casino november 1928).

Nyhets- och reportagefilmer förekom ofta som förspel. Italiaexpeditionens katastrof i Norra Ishavet skildrades i två dokumentärfilmer på Regina hösten 1928.

Reportage från Tomelillaautställningen och Historiska festståget i Skanör visades på samma biograf (september 1927).

I november 1929 gästade en livs levande Edvard Persson Casinoteatern. Han sjöng före visningen av operettfilmen ”Cirkusprinsessan” och till ”..de unika extrabilderna Skånska slott och herresäten.”

Regina visade 11 – 12 januari 1930 *Våra vänners vargjakt* med Fyrtornet och Släp-vagnen till ackompanjemang av Casinotrion. Detta är den sista noterade filmvisningen på Svedalas första biograf (*Liliedahl 2004*). Någon gång under vårsäsongen stängdes den för gott, strax före ljudfilmens intåg.

Ljudfilmens genombrott

Den 31 januari 1931 var det ljudfilmspremiär på Casinoteatern med *När rosorna slå ut*, (*Liliedahl 2004*). En vecka senare visades den första svenska ljudfilmen *För hennes skull* med Gösta Ekman. *Casino* hade nu ingen lokal konkurrens och med den nya tekniken blev det en intensiv biovär med premiär i stort sett varje helg och visning av färska svenska, amerikanska och franska ljudfilmer. På 1930-talet ökade filmens attraktionskraft och det berodde inte minst på den nya spännande tekniken. Bland annat startades i Svedala en matinéverksamhet med filmer som riktade sig till en yngre publik.

Biografen drevs 1934 – 1951 av Gösta Rosander i Trelleborg (*Liliedahl 2004*). Han är en av dem som drivit biograf på Casino under den längsta sammanhängande perioden. Dessa år var också något av en guldålder för biograferna.

1940 fick *Casino* en ansiktslyftning. Ombyggnaden genomfördes under sommaren 1940. Vid återinvigningen i augusti detta år visades *Elizabeth och Essex* med Errol Flynn och Bette Davies. Ingrid Weiertz-Lundberg bodde hela sitt liv i Svedala och hon hade ett brinnande filmintresse. Hemma i Svedala på Casino, som biografen nu hette, kunde hon noga följa den europeiska och amerikanska filmens utveckling.

Ombyggnaden av *Casino* var en milstolpe. De ursprungliga träbänkarna ersattes av fåtöljer med stomme och armstöd i trä, med stoppning i sits och ryggstöd och med klädsel i ribbad, vinröd manchester. Ingrid Weiertz-Lundberg kunde berätta att den nya inredningen imponerade på publiken. ”Den gav ett lyxigt intryck och man kunde nu i Svedala uppleva samma doft av den stora världen som vid ett biobesök i Malmö.” På *Casino* var Edvard Persson-filmerna stora succéer liksom komedier med Carmen Miranda.

En tradition som alltid drog fullt hus under 1940-talet var nyårsvakan. En populär film visades. Föreställningen slutade så att publiken kunde önska varandra gott nytt år och komma hem lagom för att fira tolvslaget.

Vid sin död 2004 lämnade Ingrid Weiertz-Lundberg efter sig anteckningsböcker med noteringar om sina filmupplevelser genom åren. Den mörka krigsvintern 1941/42 kunde hon på Casino, för en stund, glömma bort den bistra verkligheten med hjälp av dessa filmer:

- *En drottningens hjärta* (tysk film med Zarah Leander)
- *Hurrah ich bin Papa!* (Heinz Rühmann)
- *Mannen med järnmasken* (Alan Hale, Joan Bennet)
- *Få äro utvalda* (Carole Lombard)
- *Slaghöken* (Errol Flynn)
- *Man lever bara en gång* (Henry Fonda)
- *13 stolar* (Heinz Rühmann)
- *Lärarinna på vift* (Karin Ekelund)
- *Fröken Kyrkråtta* (Marguerite Viby, Edvin Adolphsson)
- *Striden går vidare* (Victor Sjöström, Alf Kjellin)
- *Nordvästpassagen* (Spencer Tracy)
- *Snapphanar* (Edvard Persson)
- *Gäckande batten* (Heinz Rühmann)

Fram till mitten av 1900-talet var Svedala den naturliga centralorten för den omgivande landsbygden. Dit åkte man inte bara för att handla utan även för att roa sig. Stig Fyhr, uppvuxen i Börringe, kan berätta att han i slutet av 1930-talet, som barn,

deltog i bioresor från Börringe till Svedala. En vuxen tog ansvaret och följde med de barn i byn som ville besöka *Casinos* söndagsmatiné. Det blev tågresa till Svedala och ett besök på något av köpingens konditorier, Bredablick, Lindvalls eller Continental innan det var dags för bio. Direkt efter matinéen bar det iväg hem med tåg.

På 1940-talet var besök på bio i Svedala ett vanligt nöje för Börringes ungdomar. De kunde precis hinna med första kvällsföreställningen på helgerna mellan två tågavgångar.

Biodagar i Svedala på 1940- och 50-talen var onsdag, torsdag, lördag och söndag. På helgerna visades två föreställningar, kl 18 och kl 20, på vardagar en, kl 20. Då publiktillströmningen var stor, som då det visades Edvard Persson-filmer, gavs även en fredagsvisning.

Allaktivitetshuset

Casinoteatern har inte bara varit biograf. Den har under många år också fungerat som något av ett allaktivitetshus. Nyårsafton 1928 hälsade fullmäktiges ordförande Johan Borg inbjudna gäster välkomna till köpingens 10-årsjubileum, som firades på Casinoteatern. Enligt reportage i tidningen *Arbetet* bjöds det på körsång och tal innan "...rektor Thore Ljungqvist höll ett med varm känsla framburet tal för hembygden..." som avslutning på minnesfesten.

Här har ofta varit konserter. Under 1930-talet gav exempelvis Svedala orkestersällskap konserter med en repertoar av populär klassisk musik. Lindqvists "världsberömda dragspelsorkester" gav också konsert här i början på 1930-talet.

Hector El Neco, "Europas store trollkarl", uppträdde i januari 1930. Under 1920-, 1930- och 1940-talen var Casino också arena för politiska sammankomster, freds- och strejkmöten, frågesporter, föredragsaftnar etc. Den har vid enstaka tillfällen också använts som teaterlokal. *Casino* fungerade alltså både som en evenemanglokal och som forum för viktiga delar av köpingens sociala liv.

Den tynande biografen

Under efterkrigstiden ändrade Svedala successivt karaktär från järnvägsknut, industriort och centrum för omlandet till industriort och förort i Malmöområdet.

Med TV:s inträde i hemmen började under 1960-talet en successiv nedgång för biografverksamheten i hela landet. Bättre förbindelser, mera fritid och tillgång till bil innebar att Svedalaborna allt oftare åkte till Malmö när de någon gång ville gå på bio. På Casino sjönk publiksiffrorna dramatiskt från 1958 och framåt (*Liljedahl 2004*). Trots detta skulle det bli ännu en storsatsning på biografverksamheten i Svedala.

Med renoveringen av biografen 1974 ville dåvarande fastighetsägaren, byggmästaren Inge Nilsson, förbättra bekvämligheten, skapa en modern biografmiljö och dessutom utöka salongens användbarhet. Foajén förändrades radikalt. De två små biljettluckor som dittills funnits på båda sidor om ingången togs bort och ersattes med den nuvarande. Toaletterna byggdes ut. Den stentrappa till balkongen som fanns vid foajéns östra kortvägg togs bort och ersattes med den som finns idag. Därigenom fick man ett enda insläpp till hela salongen. Stengolvet gömdes under en textilmatta (numera återställt). I själva salongen byggdes scenen ut, vilket minskade antalet bänkrader. Fåtöljer, klädda i orange plysch, installerades och därmed förbättrades komforten avsevärt. Salongen fick vid denna renovering en orange färg, mycket typisk för det tidiga 1970-talet.

Det blev också en teknisk upprustning. En cinemascope duk installerades liksom två toppmoderna Bauer-projektorer. Namnet *Casino* fick stryka på foten för *Flamman*.

Byggmästare Nilsson hade tänkt sig att lokalen inte bara skulle fungera som biograf utan också som teater och arena för direktsända idrottsevenemang. Husets två lägenheter omvandlades till musikstudios. Nilsson var alltså långt före sin tid. Han hade egentligen ännu vidlyftigare planer och ville bland annat bygga ett nedsänkt orkesterdike och ett café i en av sidogångarna. Så blev det inte och lokalens biografkaraktär blev intakt.

Biografen, som 1967 - 84 drevs av Bertil Grundström i Halmstad, fick ett visst uppsving efter moderniseringen. Av övriga projekt blev intet. Fastigheten gick med underskott och Inge Nilsson såg sig nödsakad att sälja till Svedala kommun.

Renoveringen räddade alltså den kommersiella bioverksamheten i Svedala ytterligare några årtionden. Men som på så många andra mindre orter minskade publikunderlaget efter hand. Den skånske biokungen Bosse Svensson i Höganäs, som tog över efter Bertil Grundström, kunde inte vända trenden. Det hjälpte inte att filmerna de sista åren kom till Svedala bara några veckor efter Malmöpremiärerna. 1994 hade Bosse Svensson fått nog. Bioverksamheten lades ned.

Biografens renässans

1990-talet var ett årtionde då kulturliv och bio upplevde något av en renässans i storstädernas förorter. På många håll i landet återuppstod avsomnade biografer. I Stockholms periferi lockade lokala biosalonger folk som hade tröttnat på att åka till city för att roa sig. Även biografer långt från storstäderna fick nytt liv. Ett exempel är Bromölla där en ny toppmodern biograf öppnades. Folk tycktes ha tröttnat på att åka långa sträckor bara för att se på bio. Man föredrog ett lätt tillgängligt utbud på hem-

maplan. Den tekniska kvaliteten på bild och ljud förbättrades också. Fler kopior gjorde att relativt nya filmer snabbt kunde distribueras även till landsorten. Ny, enklare teknik väntar om hörnet, något som även framöver kan underlätta filmvisningar på små orter.

I Svedala var bioverksamheten helt sloknad under drygt ett år. Men hösten 1996 startade en ideell förening, Filmstudion Kacino, filmvisningar på Flamman varannan söndag. Utbudet var relativt brett. Ambitionen var att visa film från olika länder och världsdelar. Premiären var vågad, Giannio Amelios starka flyktindrama *L'America*, med handlingen förlagd till ett Albanien i kaos. Filmen, liksom hela projektet, blev något av en succé. Första åren hade föreningen närmare 200 medlemmar och det ökade stadigt fram till en övre gräns. Salongen rymmer endast 200 åskådare. Till mångas förvåning kunde filmer av smala och inte helt okontroversiella regissörer som Woody Allen, Peter Greenaway och Steven Soderbergh dra 100 – 150 åskådare, i Svedala. Publiken var blandad. Alla åldrar var representerade med tonvikt på yngre medelåldern. Det var en filmintresserad publik som av olika skäl sällan gav sig tid att åka till Malmös biografier. Och de tyckte att det var trevligt att kunna stödja ett lokalt projekt. Filmstudion Kacino var ett litet tecken på att biografen trots allt kan ha en framtid i en förort, ett par mil från närmaste större stad.

Förutom filmvisningar hade Kacino ibland diverse kringarrangemang. Det kunde vara en konsert med musik som hade anknytning till den film som visades. Ett

samarbete med kommunala musikskolan etablerades. Filmpersonligheter bjöds in. Sydsvenskans filmrecensent Jan Aghed höll föredrag vid ett par tillfällen. Regissören och skådespelaren Göran Stangertz presenterade Richard Hoberts *Födelsedagen*, där han själv hade huvudrollen.

Med hjälp av ideellt arbete kunde Filmstudion Kacino bli självbärande. Svedala kommun beviljade årligen ett mindre ekonomiskt bidrag. Föreningen satsade detta på underhåll av biografens utrustning och andra förbättringar i lokalen.

Våren 2004 beslutade Filmstudion Kacino att göra ett uppehåll med sina visningar. En ny biografentreprenör hade dykt upp på scenen. Lars Klintman arrenderade lokalen av Svedala kommun och startade våren 2004 reguljära kommersiella visningar under namnet Svedala Bio. Han har gjort en del förbättringar av den tekniska utrustningen. Bland annat har Flamman nu en ny Dolby 6 surround ljudanläggning. Nya fåtöljer har installerats i en del av lokalen. Inredningen har till stor del fått ny färg.

Har biografen en framtid i Svedala?

Biografernas historia är alltså också historien om det moderna Svedalas fram-marsch. Vi har kunnat följa den livaktiga bioverksamheten under det tidiga 1900-talet, liksom etablerandet av en fast biograf, Reginateatern, i det expanderande industrisamhället. Biobyggandets grandiosa epok hade ett lysande exempel i Casinoteatern som, symboliskt nog, öppnades sedan Svedala blivit köping. Biografernas guldålder innebar en upprustning av Casino. Publiktillströmningen gynnades av att Svedala var en centralort för den omgivande landsbygden och att det fortfarande var ganska långt till Malmö, psykologiskt och kommunikationsmässigt. Under efterkrigstiden omvandlades Svedala successivt och blev, åtminstone till viss del, en förort till Malmö. Bioverksamheten tynade bort för att till slut helt läggas ned. En djärv och optimistisk renovering på 1970-talet medförde sannolikt att Flamman undgick det som drabbade många samtida landsortsbiografer: rivning. Så till slut under 1990-talet och början av 2000-talet kan man även i Svedala skönja ett litet hopp för landsortsbion. Biografen har öppnats igen.

Hur ser då framtiden ut för Flamman? Underhållet har tyvärr varit eftersatt under de år som kommunen ägt lokalen. Trots förbättringar återstår fortfarande mycket stora renoveringsbehov, inte minst när det gäller lokalernas tillgänglighet och komfort.

Historien visar att bioverksamhet inte räcker för att ekonomiskt bära upp detta hus. Nyckeln kanske ligger i att försöka ta fasta på hur lokalen utnyttjades i mitten av

förra seklet, då den var ortens evenemangslokal och allaktivitetshus med bio som dominerande verksamhet.

Omsatt till dagens förhållanden skulle Flamman/Casino kanske kunna användas för lika många olika ändamål. Den skulle kunna bli ett demokratins hus för stormöten och medborgardebatter som en naturlig arena för den förnyelse av medborgarinflytandet som pågår i Svedala kommun. Den skulle samtidigt kunna vara lokal för undervisning, personalutbildning, konserter, teater, föreläsningar, bolagsstämmor, förenings-sammankomster, PR-jippon, partipolitiska sammankomster, informationsmöten och – inte minst – en salong där man avnjuter film. Detta förutsätter dock att det finns modern AV-utrustning för olika användningsområden, att hela lokalen blir bekvämare och mera tillgänglig. Dessutom måste det skapas, åtminstone enklare, serveringsmöjligheter. För att en sådan vision skall bli verklighet krävs en bred satsning inte bara av kommunen utan också av medborgare, företag, föreningar och andra. Men förebilder finns! Det var ju just genom ett sådant engagemang från olika grupper som huset en gång kunde byggas.

Alternativet förgängelse vore trist. Svedalas enda evenemangslokal bör bevaras, vårdas och användas. Den har tradition, patina och den är inrymd i ett av kommunens

vackraste hus. Flamman bör även i framtiden få utstråla den pondus som anstår en byggnad som är så intimt förknippad med ortens moderna historia!

Litteratur:

Peter Aronsson: Perspektiv på stationssamhällen i nordisk forskning. Artikel i **Peter Aronsson & Lennart Johansson** (red): Stationssamhällen – Nordiska perspektiv på landsbygdens modernisering. Acta Wexionensia. Frank Stenvalls förlag, Malmö, 1999.

Johan Bergengren: När filmen kom till Malmö och andra skånska städer. Artikel i "Den skånska kinematografen", Sydsvenskans årsbok 1977.

Hans Eklund, Lars Lindström: Kvartersbion. Stockholms stadsmuseum 1979.

Åke Franzén, Jan Lindh, Birgitta Lindström Bernard Michelson: I teglets spår, Svedala igår, idag, i morgon. Konsthögskolans arkitekturskola, Stockholm 1986.

Kjell Furberg: Svenska biografer. Prisma, Stockholm 2000.

Kjell Karlsson, Eric Mårtensson, Erland Ripa, Bo Sahlée (redaktörer): Svedala genom tiderna. Svedala kommun, 1982.

Karleric Liliedahl: Biografer och filmvisningar på Söderslätt. En 2004 färdig ställd, men ännu ej tryckt, dokumentation av biografverksamhet på Söderslätt under 1900-talet.

Arkivmaterial:

Landsarkivet, Lund

Malmö Stadsbibliotek

Svedala bibliotek

Svedala kommuns arkiv

Övriga källor:

Material har också hämtats från samtal och intervjuer 1999 – 2004 med Rolf Fransson, Stigh Fyhr, Hans Härstedt, Knut Jönsson, Karleric Liliedahl, Doris Karsten, Erik Karsten, Ria Kristensson, Ingrid Weiertz-Lundberg, Lilian Neleryd, Greta Nilsson, Inge Nilsson, Jan-Anders Persson, Stig Strandh, Gudrun Svensson (dotter till Elfrida Pettersson) och Lars-Olle Svensson.

Tillbakablickar

Ett axplock ur föreningens bildarkiv.

Svenstorps slott låg i skogen öster om arrendatorbostaden till Svenstorps gård vid Skabersjö. Slottet byggdes på 1930-talet för änkan efter greve Otto Thott (1854-1933) Augusta Elinora född Hallenberg. Efter hennes bortgång 1937 hyrdes slottet ut en kortare tid varefter det förföll. Spökslottet som det då kom att kallas revs någon gång på 1960-talet.

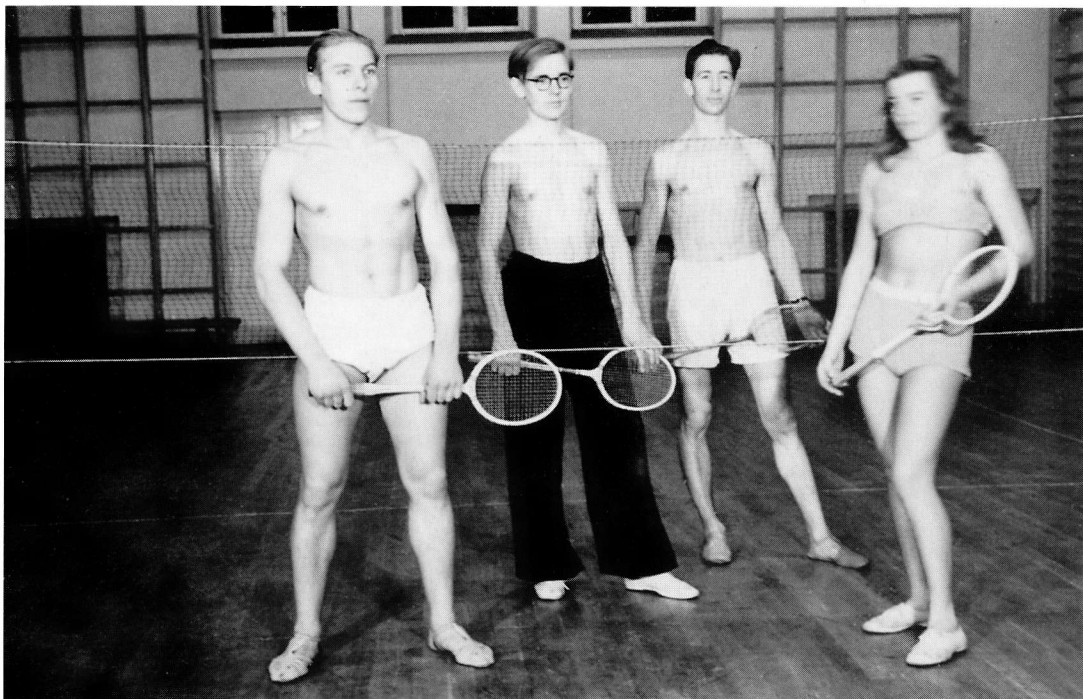
Från en k. jagt hos grefve Thott på Skabersjö.

Kronprins Gustav sedermera Kung Gustav V var ofta gäst vid jakterna på Börringe och Skabersjö. Här står han näst längst till höger på bilden. Övriga från vänster är två som troligen är jägare från godsens, greve Tage Thott på Skabersjö och greve Beck-Friis på Börringe Kloster. Bilden tagen 1892, sannolikt vid Yddingesjön.

Simskola vid Yddingebadet 1940. Simlärarinnan var Karin Bauer, syster till Sally Bauer. Sally Bauer var en berömd kanalsimmerska som bl.a. var förste skandinav som 1939 simmade över engelska kanalen, tid 15 tim. 22 min..

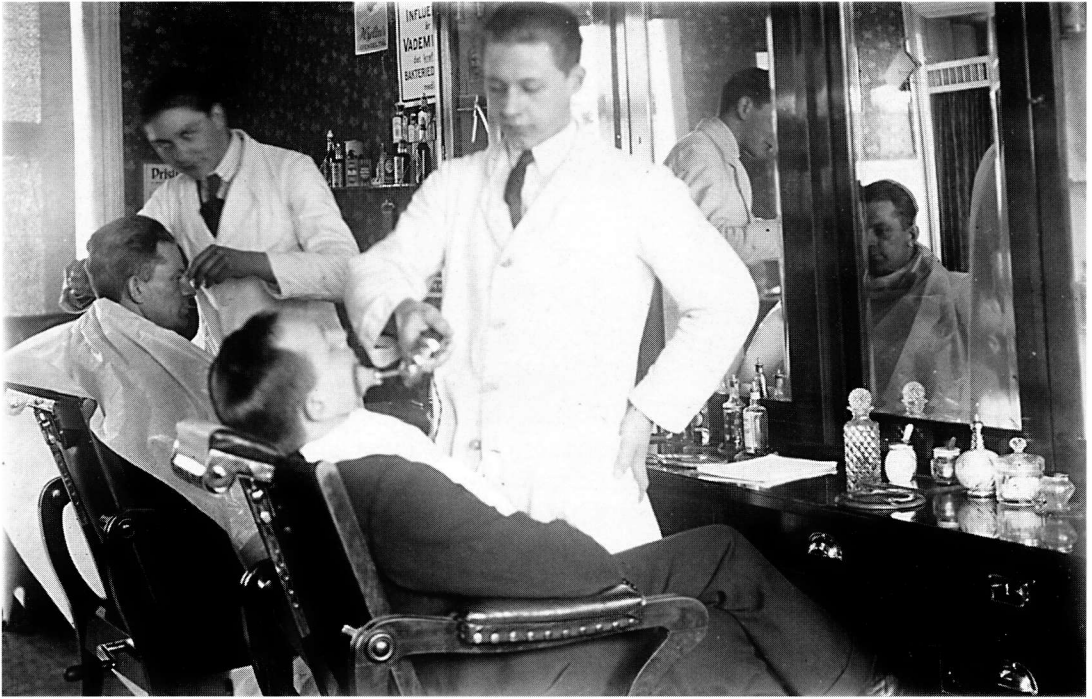
IOGT:s badmintongång 1942. Fr.v. Sven "Kiddi" Persson, Gunnar Petersson, Emil Christoffersson och Elly Petersson.

Svedala IF:s reservlag 1943. Fr.v. Bo Sandberg, Bengt Lundberg, Gunnar "Högbo" Andersson, Gunnar "Såpa" Andersson, Gösta Malmgren, Sven "Kiddi" Persson, Rune Hesselbom, Persson, Nilsson, (förnamnen okända), Knut Hansson och Einar Skoog.

IOGT:s gymnaster 1941. Främre raden fr.v. okänd, okänd, Arne Göthed, Emil Christoffersson, Gustav Åkerlund och okänd.
Bakre raden: Oskar Andersson, Sven "kiddi" Persson, Ingvar Billsten, Jönsson (förnamn okänt), Jönsson (förnamn okänt) och Gunnar Lindgren.

Interiör från Tornbergs herrfrisörsalong på 1910-talet. Salongen var belägen på Storgatan 21. Närmast en man som blir rakad och bortom honom en som blir klippt. Alla är okända.

Svante Tornberg lägger frisyren på en kund medan okända medarbetare assisterar. Bilden är samtida med den undre som är fotograferad 1930.

Damfrisersalongen 1930

Böringe stationsby sedd från öster med Stationshuset i bildens högerkant.

Böringe frivilliga brandkår 1945. Främre raden fr.v. Magnus Mårtensson. Hilding Jarl, Malte Nilsson, Gunnar Andersson, Anders Andersson, Henry Johansson och Nils Jönsson. Bakre raden Harry Andersson, Birger Hansson, Bror Johansson och de tre längst till höger är okända.

Holmeja kvarn fotograferad från Yddingevägen.

Interiör från affären i Holmeja som var belägen i hörnet Yddingevägen / Bökebergsvägen, norr om Yddingevägen. Affären försvann när Konsum etablerade sig i Holmeja 1947.

Nuvarande gamla Malmövägen i Klågerup, sedd från öster. Bröderna Camps affär närmast till höger. Tejarps stubbamölla, längst bort i bilden, låg vid nuvarande Fridhillsvägen. Kvarnen revs c:a 1923.

Tidig bild från Klågerup, sanolikt tagen från Tejarps stubbamölla. Nuvarande Gamla Malmövägen i vänster bildkant samt husen längs Hybyvägen.

Bjärshögs station på 1920-talet.

Sedan kyrkoherde Fredrik Ekströms fru hade avlidit av tuberkulos i Mölleberga fick han en ny tjänst i Bjärshög. Här står han 1907 framför en ganska nybyggd prästgård med sin hushållerska Ann-Sofie Körner och sina barn Nils Gösta Johannes och Ruth Anna Emilia. Ann-Sofie och Fredrik gifte sig efter en tid.

Följande personer eller institutioner har bidragit med bilder, texter eller illustrationer i denna bok. I många fall äger de också copyrighten till bilden och har medgivit publicering av densamma. I övriga fall har vi försökt att hitta ägaren till copyrighten men misslyckats. Skulle någon ha krav på oss i efterhand angående detta ber vi vederbörande kontakta oss för uppgörelse.

Svedala Kommuns bildarkiv:

Sture Falheds donation

Bo Sahlées donation

Domus bildarkiv i Svedala

Kjell Bergman

Tina Breisner

Arne Dahlström

Margareta Drougge

Inga-Lisa Falhed

Hans Härstedt

Knut Jönsson

KG Pressfoto

Håkan Linse

Ulf Löwenborg

Thomas Löfquist

Sven Malmborn

Stig Moberg

Christer Neleryd

Birgitta Olsson

Mats Olsson

JanAnders Persson

Sven Persson

Per Roijer

Bo Sahlée

John Wallén

